

waardevast wonen

Onderzoek naar wonen in een aandachtswijk vanuit de waarden van Urban Expression

Pauline Bremer (s1022929)

Hogeschool Windesheim Theologie en Levensbeschouwing
Godsdienst Pastoraal werk, Profiel Religie & Samenleving
Vakcode ENTH-INT12

Begeleidend docent: mw. dr. J. Bruinsma- de Beer
Tweede beoordelaar: dr. J. Snoek

Oosterwolde, november 2012

I am telling you all this
because I am deeply convinced
that the Christian leader of the future
is called to be completely irrelevant
and to stand in this world
with nothing to offer but
his or her own vulnerable self.
This is the way Jesus came
to reveal God's love.¹

¹ Nouwen, H. J. M. (1989). *In the name of Jesus: Reflections on Christian Leadership*. London: Dartop, Longman and Todd Ltd, p. 17.

Woord vooraf

Met dit afstudeertraject komen vier intensieve jaren van studie tot een afronding. Jaren waarin dezelfde vraag met mij is meegereisd. De vraag naar nieuwe vormen van geloof en van geloofsgemeenschappen. Een vraag die wonderwel aansloot bij dit onderzoek naar wonen als christelijke gemeenschap in een aandachtswijk. Het uitvoeren van dit onderzoek gaf mij niet alleen inzicht in een nieuwe vorm van kerk-zijn, maar liet mij ook ervaren hoe thuis ik me voel in de wereld van Gods missie. En hoe ik er naar verlang om op plekken te zijn waar het grote verhaal van God niet vanzelfsprekend verbonden wordt aan het levensverhaal van mensen.

Ik wil het team danken voor de medewerking zodat ik mijn onderzoek uit kon voeren. De vraag naar gemeenschap was mijn drijfveer. Ik heb genoten van jullie gastvrijheid, jullie verhalen. Ik ben dankbaar dat jullie zo openlijk met mij gesproken hebben en jullie levens met mij wilden delen. Jullie vormen een geweldige gemeenschap.

Mijn onderzoeksbegeleider Joke Bruinsma ben ik dankbaar voor haar pastorale hart. Haar geloof in mij heeft me zelfvertrouwen gegeven. Je deelde je inzichten als onderzoeker en droeg telkens de juiste dingen aan waardoor ik verder kon. Hartelijk dank voor alle adviezen. Zie hier het resultaat.

Mijn vriendinnen wil ik bedanken voor het meedenken en voor het fatsoeneren van mijn Nederlands. Na mijn lange buitenlandervaring was het schrijven van een scriptie taalkundig gezien een grote uitdaging. Ik hoop nu echt dat alle spel -en taalfouten eruit zijn. Mocht er toch nog wat aan haperen dan vraag ik nederig om excuses.

Met heel mijn hart dank ik mijn lieve mannen. Volgens Loesje gaat de medaille voor het in 100 bochten wringen naar de studerende moeders. Volgens mij komt jullie het applaus toe. Jullie hebben dit alles van dichtbij meegemaakt en me telkens weer aangemoedigd om vol te houden. Jullie onophoudelijke steun en grote geduld waren onmisbaar. Dankzij jullie heb ik de eindstreep gehaald.

Tot slot wil ik mijn studiegenoten bedanken voor de stimulerende geloofsgesprekken, het delen van godsbeelden en het daarbij horende theologiseren. We waren een gemeenschap waar de veelkleurigheid van God naar voren kwam.

Oosterwolde, november 2012

Samenvatting

Dit onderzoek heb ik uitgevoerd bij het team K. Dit team woont in een aandachtswijk waar weinig of geen kerkelijke presentie is met als doel een christelijke gemeenschap te vormen. Het team is aangesloten bij Urban Expression, een zendingsorganisatie, die vanuit de waarden 'creativiteit, nederigheid en relaties' het gemeentestichtende team wil bijstaan. Onderzocht is hoe het wonen in een aandachtswijk door team K gestalte krijgt vanuit de waarden van Urban Expression.

De onderzoeksvraag is in een theoretisch kader gezet, begrippen werden verduidelijkt en er is gekeken hoe er in de literatuur over gemeenschapsvorming wordt gedacht. De data om de onderzoeksvraag te beantwoorden zijn verzameld door participerende observatie en interviews. Duidelijk werd dat het wonen vorm krijgt als gemeenschap. De teamleden vormen een gemeenschap, die samen bidt, deelt en eet. Deze gemeenschap maakt deel uit de wijkgemeenschap. De band tussen de teamleden en de verbondenheid met de wijkbewoners helpen de geloofsgemeenschap vorm te geven: een kerk voor en door de wijk. De waarden 'relaties, creativiteit en nederigheid' zijn hierbij van belang.

Vanuit de waarden wil het team zich verbinden met de wijkbewoners en kerkelijke praktijken ontwikkelen die passen bij de lokale cultuur. De waarde 'creativiteit' krijgt vorm in de wijze waarop het team het leven met Jezus in de wijk voorleeft en doorgeeft in de hoop dat wijkbewoners dit leven overnemen. De waarde 'relaties' krijgt inhoud in de contacten die worden gelegd, in de vriendschappen die zich ontwikkelen en in de relaties die worden opgebouwd. Het team woont sober in kleine huizen en deelt met de wijkbewoners. Zo krijgt de waarde nederigheid gestalte.

Bepaalde aspecten van de waarden werden door het team niet goed herkend. Zo werd door de respondenten de relatie met andere gemeenschappen en kerken nauwelijks genoemd. Verder bleek uit het onderzoek dat het aangeven van grenzen tussen privé en werk een spanningsveld is. Op basis van deze uitkomsten heb ik de aanbeveling gedaan om hier aandacht aan te besteden.

Als titel van deze scriptie heb ik gekozen: 'Waardevast wonen'. Deze titel geeft aan dat de waarden van Urban Expression gestalte geven aan het wonen door team K in de aandachtswijk K. 'Waardevast wonen' maakt wonen waardevol.

INHOUDSOPGAVE

DEEL I	BESCHRIJVING VAN HET ONDERZOEK EN THEORETISCH KADER	8
1	BESCHRIJVING VAN HET ONDERZOEK	8
1.1	Aanleiding van het onderzoek	8
1.2	Relevantie van het onderzoek	8
1.3	Doelstelling van het onderzoek	8
1.4	Onderzoeksvraag en deelvragen	9
1.5	Ontwerp	9
1.6	Rol van de onderzoeker	9
2	THEORETISCH KADER VAN HET ONDERZOEK	11
2A	Centrale begrippen	11
2.1	Wat is het team K?	11
2.2	Wat is Urban Expression?	12
2.3	Wat zijn waarden?	13
2.4	Wat zijn de waarden van Urban Expression?	14
2.5	Wonen in een aandachtswijk	15
2B	Literatuurstudie	16
2.6	Beweging van Emerging Churches	18
2.7	Missionaire gemeenschapsvorming	19
2.8	Theologie van missiegericht wonen	20
2.9	Een theorie van presentie	21
DEEL II	PRAKTIJKONDERZOEK	23
3	PARTICIPERENDE OBSERVATIE	23
3.1	Inleiding	23
3.2	Werkwijze	23
3.3	Observatieverslag	24
3.4	Analyse	25
3.5	Conclusie	27

4	INTERVIEWS	28
4.1	Keuze en selectie onderzoekseenheid en respondenten	28
4.2	Methode	29
4.3	Verwerking interviews	31
4.4	Uitwerking van de interviewgegevens	33
4.4.1	Vormgeven aan het wonen	33
4.4.2	De waarden ‘relaties, creativiteit, nederigheid’	34
4.4.3	Herkenbaarheid van de UE waarden	35
4.4.4	Wonen en waarden verbonden	36
4.4.5	Rest topics	36
4.5	Conclusies uit de interviews	37
DEEL III	CONCLUSIES, AANBEVELINGEN EN REFLECTIES	38
5	CONCLUSIES	38
5.1	Beantwoorden van de deelvragen	38
5.2	Vergelijking tussen het theoretisch kader en het praktijkonderzoek	41
5.3	Conclusies	45
5.4	Aanbevelingen	47
6	REFLECTIES	49
6.1	Methodische reflectie op het onderzoeksproces	49
6.2	Reflectie op de competenties	50
6.3	Theologische reflectie op het hermeneutische criterium	52
	LITERATUURLIJST	54
	BIJLAGEN	56
A	Waarden van Urban Expression	56
B	Topic lijst	58
C	Interviewfragmenten	59
D	Samenvatting van de labels per topic	63

DEEL I: BESCHRIJVING VAN HET ONDERZOEK EN THEORETISCH KADER

1 BESCHRIJVING VAN HET ONDERZOEK

1.1 Aanleiding van het onderzoek

Begin 2009 heeft een team van Urban Expression zich in een aandachtswijk van een middelgrote stad gevestigd om een christelijke gemeente stichten. Het team, vanaf nu team K genoemd, vormt in de wijk een woongemeenschap. Bij het opzetten en uitvoeren van een gemeentestichtend project komt veel kijken: vooral als gemeentestichters besluiten in een aandachtswijk te gaan wonen. Aandachtswijken bieden een uitdagende woonomgeving: de sociale problematiek en diversiteit in de wijk kunnen van gemeentestichters het nodige vergen. In de wijk maken de teamleden deel uit van een al bestaande gemeenschap: ze wonen in de wijk en richten zich op het alledaagse leven. Naar dit wonen wil ik onderzoek doen.

1.2 Relevantie van het onderzoek

Wonen geeft aan dat iemand zich op een plek vestigt en daar een vast onderkomen inricht om te blijven.² Uit studie is gebleken dat iemands woongenot in belangrijke mate bepaald wordt door zijn dagelijkse sociale omgeving.³ Mensen hechten er belang aan dat hun directe woonomgeving een eigen karakter heeft. Onderdeel van dit eigen karakter is het woonklimaat. Door te wonen kiest het team voor het woonklimaat in de wijk.

Het team K is betrokken bij de zendingsorganisatie Urban Expression.⁴ Deze organisatie heeft drie kernwaarden geformuleerd: ‘relaties, nederigheid en creativiteit’.⁵ Ik ben erin geïnteresseerd hoe het wonen vanuit deze waarden vorm krijgt en vraag me af of deze waarden in het wonen te herkennen zijn. Mijn bedoeling is te beschrijven hoe het team deze waarden vertaalt naar het wonen in de wijk. Dit is bij mijn weten nog niet inzichtelijk gemaakt.

1.3 Doelstelling van het onderzoek

In dit onderzoek wil ik beschrijven hoe het wonen van het team K in de aandachtswijk K, vanaf 2009 tot nu, vorm heeft gekregen en hoe dit vanuit de waarden van Urban Expression is ingevuld. Het doel van het onderzoek is een aanbeveling doen om het team te helpen

² S.v. ‘wonen’, in: Abeling, A. (1997). *De grote Prisma Nederlands*. Utrecht: Het Spectrum, p. 809.

³ Buys, A. (2009). *Het woonklimaat op IJburg*. Amsterdam, geraadpleegd op 8 februari 2012, via: <http://www.rigo.nl>.

⁴ Urban Expression. Geraadpleegd op 15 december 2011 via http://www.urbanexpression.nl/onze_teams.

⁵ Urban Expression. Geraadpleegd op 15 december 2011 via http://www.urbanexpression.nl/onze_waarden.

stilstaan bij de relatie tussen wonen en waarden. Het doel in het onderzoek is inzichtelijk maken hoe het wonen in de aandachtswijk K vorm heeft gekregen.

1.4 Onderzoeksvraag en deelvragen

Dit onderzoek moet de volgende vraag beantwoorden:

‘Hoe geeft het team K gestalte aan de waarden van Urban Expression door het wonen in de aandachtswijk K?’

Daarbij zijn de volgende deelvragen te onderscheiden:

- *Hoe krijgt het wonen in de wijk K vorm?*
- *Wat houden de Urban Expression waarden inhoudelijk voor de teamleden in?*
- *Welke waarden worden door de teamleden meer herkend en nageleefd en welke minder?*
- *Wat hebben wonen en waarden met elkaar te maken?*

1.5 Ontwerp

Gezien de vraagstelling heb ik gekozen voor beschrijvend kwalitatief onderzoek. Om de onderzoeksvraag te verhelderen worden de begrippen in het eerste gedeelte van hoofdstuk 2 beschreven. Het tweede gedeelte van hoofdstuk 2 bevat een literatuurstudie. De data voor het praktijkonderzoek zijn verzameld door participerende observatie, en door interviews. Deze worden respectievelijk in hoofdstuk 3 en hoofdstuk 4 beschreven. Tenslotte volgen in hoofdstuk 5 de conclusies en de aanbevelingen en in hoofdstuk 6 de reflecties op het onderzoek.

1.6 Rol van de onderzoeker

Naast specifieke vragen en doelstellingen word ik als onderzoeker ook gestuurd door bepaalde opvattingen, persoonlijke overtuigingen, ervaringen en gevoelens. Deze dingen kan ik niet helemaal uit het onderzoek houden, omdat ik mezelf meeneem in dit onderzoek. Om deze reden wil ik mijn persoonlijke betrokkenheid in mijn rol als onderzoeker verhelderen.

- *Persoonlijke biografie*

De keuze voor dit onderzoek heeft te maken met mijn eigen achtergrond. Vanuit een verlangen om de liefde van God gestalte te geven, heb ik met mijn man, kinderen en teamgenoten jarenlang in Ivoorkust gewoond om te midden van arme bevolkingsgroepen een gemeente te stichten. Wonen in een andere cultuur heeft me gevormd: ik leerde tijd voor mensen nemen en open staan voor een andere levensstijl en zienswijze. Het was voor

mij een groot voorrecht om de onderlinge betrokkenheid en de culturele diversiteit te mogen ervaren. Mijn horizon heeft zich verruimd en mijn vertrouwen op God is gegroeid.

Toch wil ik niet ontkennen dat ik de praktijk van het missionaire leven soms zwaar vond. Ondanks een gedegen voorbereiding ontkwam ik niet aan de confrontatie met cultuurverschillen, communicatie -en relationele problemen. De invloed van de omgeving, het communiceren in een andere taal en het gebrek aan privacy vielen mij niet altijd mee. Vooral toen wij woonden in stedelijke gebieden die geen bloei kenden, had ik soms vragen over de risico's, de hoge werkdruk en de beperkte mogelijkheden tot ontspanning.

Wonen en werken in een voor mij vreemde cultuur, was voor mij een grote uitdaging. Uit ervaring weet ik dat er veel komt kijken om als missionair pionier en gemeentestichter goed te functioneren. Ik weet dat de balans tussen hard werken en rusten, inspanning en ontspanning gemakkelijk zoek kan raken. Mijn ervaring is dat wonen in de stad verrijkend en leerzaam kan zijn, maar ook vermoeiend en stressvol.

- *De betekenis van mijn persoonlijke ervaringen in het onderzoek*

Ik voel me betrokken bij de teamleden in wijk K vanwege hun moed om te wonen op een plek, waar privé en bediening niet altijd gescheiden kunnen worden en waar maatschappelijke achterstand, confrontatie met armoede, en aanwezigheid van criminaliteit invloed op het wonen kunnen hebben. Ik heb zelf ervaren hoe bepalend een woonplek kan zijn bij het gehoor geven aan je roeping en het uitvoeren van je bediening. Door de confrontatie met tekortkomingen, tegenstand en tegenslag ben ik me bewust dat ik twijfels heb of het uitleven van een roeping altijd kans van slagen heeft.

Ik realiseer me dat de overeenkomsten en verschillen met mijn eigen leven en het leven in wijk K mijn waarneming kunnen kleuren. Het kan een valkuil zijn dat ik er bij voorbaat vanuit ga dat deze invloeden voor de teamleden een bedreiging zullen vormen of hen zullen ontmoedigen. Toch kijk ik vanuit mijn achtergrond wel met enige bezorgdheid naar dit project. Ik vraag me af of de teamleden zich van bovengenoemde risicofactoren bewust zijn, of ze met hun eigen beperkingen om weten te gaan en of ze voldoende pastorale zorg en begeleiding ontvangen. Ik realiseer me dat ik de plicht heb om het onderzoek op een eerlijke en objectieve wijze uit te voeren.⁶ Daar wil ik me aan houden.

⁶ Baarda, D. (met Goede, P. de & Teunissen, J.) (2009). *Basisboek Kwalitatief Onderzoek: Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*, (2^e geh. herz. dr.). Groningen/Houten: Noordhoff, p. 33.

2 THEORETISCH KADER VAN HET ONDERZOEK

- *Inleiding en werkwijze*

Om een beter begrip te krijgen van de achtergrond van dit onderzoek wordt in dit hoofdstuk de onderzoeksvraag vanuit een theoretisch kader verduidelijkt. Zoals al eerder gezegd, luidt de onderzoeksvraag: *‘Hoe geeft het team K gestalte aan de waarden van Urban Expression door het wonen in een aandachtswijk?’*

2A Centrale begrippen

In het eerste deel van dit hoofdstuk worden de centrale begrippen uit de vraagstelling toegelicht. In paragraaf 2.1 wordt het team beschreven. In paragraaf 2.2 wordt ingegaan op Urban Expression als organisatie. In paragraaf 2.3 wordt gedefinieerd wat waarden zijn en in paragraaf 2.4 worden de waarden van Urban Expression weergegeven. In paragraaf 2.5 wordt het wonen in de wijk K beschreven.

2.1 Wat is het team K?

Het team bestaat uit drie gewone gezinnen die in een aandachtswijk van een middelgrote stad zijn gaan wonen. Het doel is om als christelijke gemeenschap te leven zoals Jezus deed en een kerk te zijn door en voor de wijkbewoners. De families zijn in 2009 uitgezonden door de plaatselijke Baptistengemeente in combinatie met de Unie van Baptistengemeenten en de PKN kerk uit de wijk, maar ze zijn daar niet in dienst.⁷ Het team opereert zelfstandig vanuit een stichting. De leden van de stichting bidden voor de teamleden, regelen praktische zaken, stellen kritische vragen en zijn een klankbord. Alle teamleden hebben een gewone baan. Wel werden twee teamleden die theoloog zijn de eerste jaren gedeeltelijk ondersteund om het opbouwen van contacten in de wijk te versnellen.

Voor dit gemeentestichtende project werden de teamleden persoonlijk gevraagd door de voorganger van de plaatselijke Baptistengemeente. Hij is tevens vanuit de zendingsorganisatie Urban Expresssion in een coachende rol bij het team betrokken. Tijdens de voorbereidingen heeft hij met het team de waarden van Urban Expression besproken. Het team probeert vanuit deze waarden tot gemeentevorming te komen en kerkelijke praktijken te ontwikkelen die aansluiten bij de lokale cultuur.

- *Gestalte geven*

⁷ Wat doen baptisten? Geraadpleegd op 15 december 2011
via <http://www.baptisten.nl/home/taakvelden/gemeentelopbouwenevangelisatie/gemeentestichting>.

Door te wonen wil het team 'gestalte geven' aan de waarden van Urban Expression. Anders gedefinieerd: de teamleden willen de waarden 'nederigheid, creativiteit en relaties' concreet 'vormgeven' en 'realiseren' door hun leven met wijkbewoners te delen.⁸ Vanuit vrijwilligerswerk zijn er vriendschappen gegroeid en is er een gemeenschap aan het ontstaan. Er is maandelijks een viering voor ouders en kinderen in het speeltuingebouw. De andere zondagen komt het team bij elkaar voor een lunch, een Bijbelverhaal en een knutselwerkje voor de kinderen. Buurtbewoners zijn hierbij van harte welkom.

2.2 Wat is Urban Expression?

Het team is betrokken bij Urban Expression Nederland, een netwerk van gemeentestichtende teams. Urban Expression, in het vervolg UE genoemd, is in 2008 ontstaan, vanuit de visie om in aandachtswijken christelijke gemeenschappen op te zetten.⁹ UE is een pionierende zendingsorganisatie die zonder gebonden te zijn aan een kerkelijke denominatie teams helpt bij het verwezenlijken van de visie.¹⁰ In het proces van gemeentestichting vormen kleine teams de basis van de nieuwe gemeente.

- *De identiteit van Urban Expression*

UE is een initiatief uit Engeland dat wordt beschreven door Juliet Kilpin en Stuart Murray.¹¹ Zij stellen dat teams zich verbinden aan de kernwaarden van UE, omdat deze uitdrukken wat UE is en wil: ruimte geven aan teams om vanuit een experimentele aanpak op een innovatieve manier contextuele gemeenten ontwikkelen. Het begrip 'contextueel' wordt beschreven als geloofsgemeenschappen die geworteld zijn in de lokale cultuur.¹²

Vanuit het geloof in Jezus, door wie het koninkrijk van God de geschiedenis binnenkwam en hier nog steeds in doorwerkt, wijden UE teams zich toe aan het volgen van Jezus in aandachtswijken. Daar willen ze mensen Gods koninkrijk van vrede en gerechtigheid laten ervaren.¹³ Ze willen gemeenschappen ontwikkelen, die niet alleen individuen koesteren, maar die als teken van Gods komende rijk in alle voorlopigheid gestalte krijgen in het hier en nu.¹⁴ In het wonen en leven als 'goed nieuws' dient de incarnatie van Jezus als voorbeeld.¹⁵

⁸ Gestalte geven (Nd.) Geraadpleegd op 19 september 2012 via <http://www.vandale.nl/opzoeken?pattern=gestalte+geven&lang=nn>.

⁹ Overgenomen van: <http://www.urbanexpression.nl>. Geraadpleegd op 15 december 2011.

¹⁰ Overgenomen van: <http://www.urbanexpression.nl>. Geraadpleegd op 15 december 2011.

¹¹ Kilpin, J. & Murray, S. (2007). *Creatieve gemeentestichting in aandachtswijken van de stad. Het verhaal van Urban Expression*. Den Haag: Urban Expression.

¹² Kilpin, 2007, p. 7.

¹³ Kilpin, 2007, p. 16.

¹⁴ Kilpin, 2007, p. 41.

¹⁵ Kilpin, 2007, p. 6.

- *Urban Expression en gemeentestichters in aandachtswijken*

Kilpin stelt dat de mate van cross- culturele aanpassing van gemeentestichters in een achterstandswijk groot is en dat gemeentestichting in aandachtswijken veel van de werkers kan eisen.¹⁶ De complexe sociale noden en armoede kunnen veel druk op gemeentestichters leggen.¹⁷ Teams kunnen kwetsbaar zijn door verdeeldheid en wegvloeiende energie.¹⁸ Werkers kunnen overweldigd worden door de confrontatie met de weerbarstige realiteit. Ze lopen het risico om ontmoedigd te raken, hun roeping te verliezen of een burn-out te krijgen.¹⁹ Genoemde obstakels bestaan uit het vinden van geschikte huisvesting, zorgen over de fysieke omgeving, gezondheid en veiligheid, vragen over ondersteuning, het gezinsleven, onderwijs en God.²⁰

Teams worden aangespoord om zelf persoonlijke, relationele en geestelijke bronnen te zoeken die hen helpen te functioneren.²¹ Maar er wordt ook gezegd dat falen geen schande is.²² Hoewel UE zegt pastorale ondersteuning te bieden, blijft onduidelijk wat UE als organisatie doet om de risico's, die teams lopen, op te vangen.²³ Het blijft onduidelijk wat er van werkers aan kennis, expertise en voorbereiding gevraagd wordt en wat UE zelf aan training biedt om deze crossculturele ervaring te laten slagen.²⁴ Een profiel van gemeentestichters of een omschrijving van pionierende zendingwerkers ontbreekt.

2.3 Wat zijn waarden?

Van Dalen²⁵ definieert een waarde als:

Waarden zijn abstracte idealen of doelen die door middel van bepaald gedrag worden nagestreefd: het is datgene wat men uiteindelijk wil bereiken. Een morele waarde is een ideaal, een principe betreffende goed samenleven dat we proberen te realiseren door middel van ons gedrag.

In dit onderzoek wordt de volgende definitie gehanteerd: een waarde is een ideaal of motief dat een persoon, groep of organisatie belangrijk vindt en wil nastreven.²⁶

¹⁶ Kilpin, 2007, p. 17.

¹⁷ Kilpin, 2007, p. 19.

¹⁸ Kilpin, 2007, p. 36.

¹⁹ Kilpin, 2007, p. 27.

²⁰ Kilpin, 2007, p. 29.

²¹ Kilpin, 2007, p. 28.

²² Kilpin, 2007, p. 20.

²³ Kilpin, 2007, p. 41.

²⁴ Kilpin, 2007, p. 28.

²⁵ Dalen, W. van (2006). *Basisboek ethiek* (1^e dr.). Groningen/Houten: Wolters-Noordhoff, p. 29.

²⁶ Melle, A. van & Zilfhout, P. van (Red.) (2008). *Woorden en daden: Een inleiding in de ethiek*. Amsterdam: Boom, p. 19.

Voorbeelden van waarden zijn: aandacht voor de medemens, collegialiteit, eerlijkheid, gelijkwaardigheid, betrouwbaarheid, rechtvaardigheid, solidariteit, vriendschap, vrijheid.

2.4 Wat zijn de waarden van Urban Expression?

Voor dit onderzoek worden de waarden ‘nederigheid, creativiteit en relaties’ besproken, omdat deze waarden uitdrukken wat UE als organisatie belangrijk vindt en waar UE teams naar streven. Hieronder wordt telkens eerst de algemene definitie van deze waarden weergegeven. Vervolgens wordt beschreven hoe UE invulling geeft aan deze waarde. UE heeft bij elke waarde 7 deelwaarden geformuleerd. Deze zijn in de bijlage A toegevoegd en worden weergegeven als Creativiteit 1, Nederigheid 1, Relatie 1, etc.²⁷

- *Nederigheid: onaanzienlijkheid, geringheid, bescheidenheid.*²⁸

Nederigheid wordt zichtbaar in het aannemen van een houding waarbij geen aanspraak gemaakt wordt op macht of eer. Nederigheid is niet te combineren met egoïsme of egocentrisme. Ik zie nederigheid als een houding of eigenschap van mensen, die zich kenmerkt door weinig voor zichzelf te eisen en zichzelf niet op de voorgrond te plaatsen.

- *De waarde nederigheid*²⁹

Deze waarde komt tot uiting in keuzes over de levensstijl en financiën van UE teamleden. Beschreven wordt dat teams niet vast willen zitten aan persoonlijke bezittingen, maar sober willen leven.³⁰ Vereenzelviging met gemarginaliseerden wordt benadrukt. Teams erkennen hun “afhankelijkheid van God”, en daarmee erkennen zij de noodzaak van gebed.³¹ Ze streven naar een lerende en respectvolle houding naar medewerkers.³² Ze willen tot steun en bemoediging zijn voor andere lokale kerken.³³ Beseft wordt dat teams niet onvervangbaar zijn en dat God werkt door alle gelovigen en anderen.³⁴

- *Creativiteit: scheppend vermogen.*³⁵

Creativiteit heeft te maken met originaliteit, inventiviteit en daadkracht om iets te realiseren en verwijst naar vernieuwingsdrang en talent om nieuwe dingen te verzinnen,

²⁷ Zie bijlage A. Waarden van Urban Expression.

²⁸ Nederig. (Nd.). Geraadpleegd op 19 september 2012 via <http://www.vandale.nl/opzoeken?pattern=nederig&lang=nn>.

²⁹ Kilpin, 2007, p. 43, 44.

³⁰ Zie bijlage A. Waarden van Urban Expression, *deelwaarde: nederigheid 6*.

³¹ Zie bijlage A. Waarden van Urban Expression, *deelwaarde: nederigheid 1*.

³² Zie bijlage A. Waarden van Urban Expression, *deelwaarde: nederigheid 3 & 4*.

³³ Zie bijlage A. Waarden van Urban Expression, *deelwaarde: nederigheid 5*.

³⁴ Zie bijlage A. Waarden van Urban Expression, *deelwaarde: nederigheid 7*.

³⁵ Creativiteit. (Nd.) Geraadpleegd op 19 september 2012 via: <http://www.vandale.nl/opzoeken?pattern=creativiteit&lang=nn>.

het creëren van iets nieuws.³⁶ Ik zie creativiteit als een combinatie van waarnemen, denken en doen, die te maken heeft met vindingrijkheid, het doorbreken van patronen en gewoontes en synoniem is aan oplossingen bedenken.

- *De waarde creativiteit*³⁷

Onder deze waarde wordt verstaan dat UE teams er naar streven om “een katalysator te zijn bij het zoeken van God in aandachtswijken in de stad.”³⁸ Theologische reflectie is van belang in het zoeken naar een weg met God.³⁹ UE hecht aan “het belang van risico’s durven nemen” in het drukke leven in de stad, en aan “moed, creativiteit en diversiteit” als het gaat om op relevante wijze gemeente van Jezus te zijn in aandachtswijken, het ontwikkelen van lokaal leiderschap en het zoeken naar gebedsvormen die in de wijk van betekenis zijn.⁴⁰ UE teams willen eenvoudige kerken ontwikkelen die geworteld zijn in de lokale cultuur.

- *Relaties: een betrekking waar zaken of personen tot elkaar staan en personen die in betrekking tot elkaar staan.*⁴¹

Relaties duiden op de verhouding of verwantschap tussen twee of meer personen, concepten of verschijnselen of dingen.⁴²

- *De waarde - relaties*⁴³

Het belang van deze waarde komt voort uit het geloof dat het evangelie gestalte krijgt in relaties. UE teams verbinden zich met mensen op plekken met weinig of geen kerkelijke presentie om aan het leven in de plaatselijke gemeenschap deel te nemen. Binnen deze relaties wil men Jezus op een passende wijze communiceren. ‘Teams’, ‘netwerken’, en ‘rekenschap afleggen’ zijn deel van deze waarde: individuen en kerken hebben elkaar nodig en teams willen leren van mensen in de marge van de samenleving.⁴⁴ Hoewel teams klein zijn, kunnen ze een voorbeeld zijn van collegialiteit, wederzijdse steun en acceptatie en daarmee de basis vormen waarop kerken gebouwd worden.

2.5 Wonen in een aandachtswijk

³⁶ Creativiteit. (Nd.) Geraadpleegd op 19 september 2012 via: <http://www.creatiefdenken.com/wat-is-creativiteit>.

³⁷ Kilpin, 2007, p. 43 – 44.

³⁸ Zie bijlage A. Waarden van Urban Expression, *deelwaarde: creativiteit 4*.

³⁹ Zie bijlage A. Waarden van Urban Expression, *deelwaarde: creativiteit 3*.

⁴⁰ Zie bijlage A. Waarden van Urban Expression, *deelwaarde: creativiteit 1, 2, 5 & 6*.

⁴¹ Relatie (Nd.) Geraadpleegd op 19 september 2012 via: <http://www.vandale.nl/opzoeken?pattern=relatie&lang=nn>.

⁴² Relatie (update 17 augustus 2012) Geraadpleegd op 19 september 2012 via: <http://nl.wikipedia.org/wiki/Relatie>.

⁴³ Kilpin, 2007, p. 42 – 43.

⁴⁴ Zie bijlage A. Waarden van Urban Expression, *deelwaarde: relaties 7 & 6*.

- *Kenmerken van een Vogelaarwijk*

In 2007 heeft toenmalige minister van Wonen, Werken en Integratie, Ella Vogelaar, veertig wijken aangewezen als probleemwijken of aandachtswijken, later krachtwijken of aandachtswijken genoemd. Vanwege ernstige problemen rond wonen, werken, leren, integreren en veiligheid kwam de wijk K op de lijst van Vogelaarwijken.⁴⁵ Ik hanteer de term aandachtswijk: een algemeen gehanteerde uitdrukking voor woonwijken met diverse infrastructurele en maatschappelijke tekortkomingen, ontstaan door een concentratie van mensen met een lagere opleiding, lage inkomens en sociaal uitgesloten groepen.

- *Aandachtswijk K*

De niet-westerse bevolking is in de wijk met 38% redelijk sterk vertegenwoordigd. Bijna de helft van de bevolking is laag opgeleid en bijna de helft van de huishoudens betreft alleenstaanden. Een groot deel daarvan zijn eenoudergezinnen. De werkloosheid is hoog. Het gemiddelde inkomen van de bevolking ligt een kwart onder het gemiddelde van andere stadsbewoners. Door uitbreiding van het aantal koopwoningen is de afgelopen jaren de gemiddelde bevolkingsdichtheid gestegen. Er wonen relatief veel allochtone starters.

Wonen is meer dan het hebben van een huis. Onderdeel van wonen is het woonklimaat, de woonvoorzieningen, de leefbaarheid en veiligheid, ofwel: de manier van dagelijkse bewoning in een woongebied. Sinds 2007 geeft de gemeente met de wooncoöperaties aandacht aan wonen, werken, onderwijs, voorzieningen, samenleven, leefbaarheid en veiligheid, met als doel: een vitale wijk waar bewoners prettig leven. Deze aanpak heeft effect: op 11 oktober 2012 werd de wijk van de lijst van Vogelaarwijken verwijderd.

- *Wonen als team in wijk K*

Het werkgebied van het team K beperkt zich tot de wijk K. De wijk bevindt zich in een middelgrote stad, direct ten noorden van de binnenstad en wordt begrensd door een singel, een ringweg en een spoorlijn. Met ongeveer 6000 inwoners is de wijk niet groot te noemen. De gezinnen van de teamleden wonen vlak bij het plein, waar het winkelcentrum ligt. Hun huizen liggen op loopafstand van de speeltuin, waar veel van het teamleven zich afspeelt. Daarmee is het terrein waar het team woont, leeft en kerkt redelijk afgebakend.

2B Literatuurstudie

⁴⁵ Vogelaarwijken (Nd.) Geraadpleegd op 15 december 2011 <http://nl.wikipedia.org/wiki/Probleemwijk>.

In dit deel van hoofdstuk 2 worden de bevindingen uit de literatuur weergegeven. In het kader van dit onderzoek is er allereerst een globaal verkennend literatuuronderzoek gedaan waarin het begrip ‘gemeenschap’ centraal stond. Gezien de omvang van de gepubliceerde literatuur is de verwerking van de literatuur beperkt tot gemeenschapsvorming buiten de kerkelijke context op plekken waar weinig of geen kerkelijke presentie is, omdat dit is wat Urban Expression teams in aandachtswijken willen doen. Ik doe deze literatuurstudie omdat ik breder wil kijken dan het boek van Kilpin. Kilpin beschrijft voornamelijk de ontstaansgeschiedenis en de visie van UE, zonder UE in de beweging van Emerging Churches te plaatsen, of in te gaan op profiel van gemeentestichters, missiegericht wonen en de specifieke benadering van bewoners in aandachtswijken.

In paragraaf 2.6 wordt beschreven wat Doornebal zegt over leidinggeven in gemeenschappen die op contextuele wijze ontstaan.⁴⁶ Dit sluit aan bij de UE waarde ‘creativiteit’. Doornebal heeft zijn dissertatie dit jaar verdedigd. Zijn informatie is niet alleen recent, maar geeft ook een goed inzicht in de werkwijze van mensen die vanuit de beweging van Emerging Churches bij gemeentestichtende projecten in Nederland betrokken zijn.

In paragraaf 2.7 wordt besproken wat Noort zegt over het profiel van gemeentestichters. Ik heb gekozen voor Noort, omdat hij één van de eerste Nederlandse theologen is die missionaire initiatieven tot kerkelijke gemeenschapsvorming heeft beschreven. Hij geeft daarbij aandacht aan het profiel van gemeentestichters.⁴⁷ UE werkt niet met een profiel, maar noemt net als Noort het belang van nederigheid. Dit is van belang voor dit onderzoek.

Paragraaf 2.8 gaat in op missiegericht wonen. Ik heb voor het boek van Gea Gort gekozen omdat zij missiegericht wonen toespitst op missionaire bewegingen, die gaande zijn in stedelijke aandachtswijken, die weinig kerkelijke presentie kennen.⁴⁸ UE gebruikt de term missiegericht wonen niet, maar gaat er wel vanuit dat teamleden hun missie verwezenlijken door in aandachtswijken te wonen.

⁴⁶ Doornebal, R. J. A. (2012), *Crossroads. An Exploration of the Emerging – Missional Conversation with a special focus on ‘Missional Leadership’ and its challenges for theological education*. Delft: Eburon.

⁴⁷ Noort, G. (met Paas, S. & Roest, H. de & Stoppels, S.) (2008), *Als een kerk opnieuw begint: Handboek voor missionaire gemeenschapsvorming*. Zoetermeer: Boekencentrum, p. 15.

⁴⁸ Gort, G. (2011). *God in de stad: Missionair leven in een stedelijke omgeving*. Amsterdam: Ark Media, p.17.

Paragraaf 2.9 beschrijft de benadering van buurtpastores in de wijk vanuit de theorie van presentie, zoals beschreven wordt door Andries Baart.⁴⁹ Deze benadering heeft overeenkomsten met wat Kilpin beschrijft als de UE waarde ‘relaties’. Om deze reden mag deze studie in dit onderzoek niet ontbreken.

2.6 Beweging van Emerging Churches

Doornebal definieert de beweging van Emerging Churches, waar UE deel van is, als een ‘opkomend’ netwerk van pionierende gemeentestichters waar aandacht is voor nieuwe benaderingen van gemeentestichting.⁵⁰ De Emerging Churches Beweging, vanaf nu de ECB genoemd, kenmerkt zich door een focus op relaties, gemeenschap en creativiteit, zendingsgerichtheid en contextualiteit, dynamiek en flexibiliteit.⁵¹ Om tot gemeenschapsvorming te komen, is openheid naar het onbekende nodig, omdat de vorm die een nieuwe gemeenschap aanneemt, verschilt per cultuur.

- *Trinitarische theologie*

De ECB wil dynamische en relationele gemeenschappen vormen waar de aardse reflectie van de Drie-eenheid in de cultuur opkomt.⁵² Leidend is een trinitarische theologie, die verstaan wordt als de relationele activiteit van God de Vader, Jezus de Zoon en de Heilige Geest, geuit in woorden als delen, solidariteit, gastvrijheid en gemeenschap.⁵³ De Heilige Geest creëert ruimte voor experimentele geloofscommunicatie buiten de kerk, die mensen vervolgens de gemeenschap intrekt.⁵⁴ Vanuit een christocentrisch denken wil de ECB mensen met Jezus verbinden om tot een authentieke gemeenschap te komen, waarin geleefd wordt als discipelen van Christus. Relaties, gemeenschap en conversaties staan centraal.

- *Organische gemeentestichting*

Doornebal onderscheidt binnen de ECB drie typen gemeentestichters. Voor dit onderzoek is de groep die de reconstructionisten genoemd wordt interessant om nader uit te werken, want deze groep laat overeenkomsten zien met het team K. Reconstructionisten zijn in hun visie op gemeentestichting beïnvloed door incarnationele theologie, ‘New Monasticism’, waarmee nieuwe monastieke gemeenschappen worden bedoeld, alsmede het denken over zending en gemeenschap van Stuart Murray, de initiatiefnemer van UE.⁵⁵

⁴⁹ Baart A. (2006). *Een theorie van de presentie* (3^e vermeerderde dr.) Den Haag: LEMMA BV.

⁵⁰ Doornebal, 2012, p. 421.

⁵¹ Doornebal, 2012, p. 10.

⁵² Doornebal, 2012, p. 169.

⁵³ Noort, 2008, p. 318.

⁵⁴ Noort, 2008, p. 319.

⁵⁵ Doornebal, 2012, p. 40vv.

Reconstructionistische gemeentestichters benaderen de kerk niet als institutioneel, maar als een gemeenschap met een informeel netwerkkarakter en organisch leiderschap.⁵⁶ Met organisch wordt een openheid aangeduid naar de voortdurend aan verandering onderhevige omgeving.⁵⁷ Kenmerkend is de diversiteit in de geloofsgemeenschap. Er worden relaties aangegaan met onkerkelijke of ontkerkelijke mensen en geloofservaringen met elkaar gedeeld.⁵⁸

- *Organisch leiderschap*

In het proces van gemeenschapsvorming wordt er door leiderschapsteams met flexibiliteit, creativiteit en innovatie leiding gegeven aan nieuwe geloofsgemeenschappen.⁵⁹ Leiderschap wordt getypeerd als apostolisch en natuurlijk, geestelijk en visionair, creatief en adaptief. Organische leiderschapsteams kunnen bestaan uit zowel opgeleide theologen als leken, zowel mannen als vrouwen, die vanwege hun karakter, competenties, gaven, en hun morele, geestelijke en inspirerende autoriteit invloedrijk zijn.⁶⁰

Leiderschapsteams kenmerken zich door een verscheidenheid aan leiderschapstijlen, verantwoordelijkheden, gaven en rollen.⁶¹ Het morele en geestelijke gezag komt voort uit karakter, competenties, en gaven.⁶² Het is gebaseerd op verdiend vertrouwen en respect dat door anderen in de gemeenschap wordt erkend.⁶³ Dit soort leiderschap wordt vooral gevonden in kleine organisaties met een netwerkkarakter waar voortdurend communicatie tussen de leden plaatsvindt en waar een intensieve overdracht van visie, gedeelde waarden en betekenisverlening belangrijk gevonden wordt.⁶⁴

2.7 Missionaire gemeenschapsvorming

Noort noemt de werkwijze van de ECB creatief, innovatief en passend bij contextuele gemeenschappen in de marge.⁶⁵ Contextualisatie definieert Noort als een kritische inschatting van concrete ervaringen en vragen van mensen die in het licht van het evangelie en de context betekenisvol zijn.⁶⁶

- *Nederigheid*

⁵⁶ Doornebal, 2012, p. 43.

⁵⁷ Doornebal, 2012, p. 145.

⁵⁸ Doornebal, 2012, p. 8vv.

⁵⁹ Doornebal, 2012, p. 145.

⁶⁰ Doornebal, 2012, p. 177.

⁶¹ Doornebal, 2012, p. 186.

⁶² Doornebal, 2012, p. 180.

⁶³ Doornebal, 2012, p. 174.

⁶⁴ Doornebal, 2012, p. 429.

⁶⁵ Noort, 2008, p. 323- 324.

⁶⁶ Noort, 2008, p. 234.

Noort constateert dat het voor gemeentestichters in aandachtswijken problematisch kan zijn om tot gemeenschapsvorming te komen.⁶⁷ Het omgaan met gebrekkige sociale vaardigheden, conflictbemiddeling, puin ruimen, of hulp verlenen kost vooral pastoraal ingestelde teamleden veel emotionele energie. Hij constateert dat werkers in achterstandssituaties een lange adem nodig hebben en bereidwillig moeten zijn om langdurig in mensen te investeren.⁶⁸ Een goede gemeentestichter, die dienend en toerustend aanwezig is, laat zich verrassen door de manier waarop God werkt in de wijk. Nederigheid is de belangrijkste eigenschap die gemeentestichters nodig hebben: het gaat om Gods missie en niet om het ego van de kerkplanters.⁶⁹ Er is een nederige opstelling nodig naar andere kerken die soms al lang actief aanwezig waren in de wijk.

2.8 Theologie van missiegericht wonen

Gea Gort heeft een theologie van de stad ontwikkeld uitgaande van de Bijbelse ‘shalom’ in de betekenis van vrede, welvaart en voorspoed.⁷⁰ Uitgangspunt is het Bijbelse verhaal dat begint in een tuin maar eindigt in het nieuwe Jeruzalem, stad van de vrede.⁷¹ In dit Bijbelse stadsbeeld heerst vrede en veiligheid voor kwetsbare mensen, ouderen, kinderen en vreemdelingen.⁷² Omdat dit geen dagelijkse realiteit is, staat dit beeld in het ‘al reeds en nog niet’ perspectief van het Koninkrijk van God dat te midden van gebrokenheid reeds is aangebroken, maar nog niet volledig is doorgebroken.

- *Toewijding van plaats*

Als theologisch aspect van missiegericht wonen, noemt Gort toewijding van plaats.⁷³ Bedoeld wordt een bewuste toewijding aan de plek waar leden wonen of waar de kerk staat. Plaatsgericht denken draagt bij tot betrokkenheid bij de wijk en motiveert tot structurele samenwerking met plaatselijke bewoners tot vernieuwing en transformatie van de hele wijkgemeenschap.

- *Gods oog voor de stad*

Gorts onderbouwing van Gods visie op de stad is minimaal.⁷⁴ Ze noemt niet dat God dreigt om steden tot een puinhoop te maken en steden als Sodom en Gomorra vernietigt.⁷⁵ Ze noemt niet de profetische kritiek op stedelijke beschavingen en ze gaat voorbij aan Gods

⁶⁷ Noort, 2008, p. 126.

⁶⁸ Noort, 2008, p. 330.

⁶⁹ Noort, 2008, p. 328vv.

⁷⁰ Gort, 2011, p. 25.

⁷¹ Gort, 2011, p. 31.

⁷² Zacharia 8: 4-5

⁷³ Gort, 2011, p. 59.

⁷⁴ Gort, 2011, p. 31.

⁷⁵ Leviticus 26:31; Genesis 18:21

profeten als Micha en Amos, die met een grote gereserveerdheid keken naar het vertoon van macht en die waarschuwden tegen onderdrukking van de armen door de rijken.

- *Missionair wonen en waarden*

Zonder in te gaan op de kwalijke invloeden van de stad, waar hebzucht, bedrog, uitbuiting en geweld orde van de dag zijn, benadrukt Gort Gods uitnodiging aan mensen om aan zijn holistische missie deel te nemen.⁷⁶ Holistisch impliceert dat het geestelijke en het materiele niet gescheiden is: God is betrokken bij alle facetten van het leven dus ook bij missiegericht wonen.⁷⁷ God wil dichtbij mensen komen en is met zijn Geest werkzaam om Zijn koninkrijk in de stad zichtbaar te maken.

Naast holistisch noemt Gort incarnatie, contextualiteit en relaties als kenmerkende elementen van missiegericht wonen.⁷⁸ Incarnationeel vanwege Jezus, die als nederig mens onder de mensen kwam wonen en deel werd van een wereld vol gebrokenheid. Contextueel, omdat God zich in Jezus laat zien binnen de menselijke kaders van een bepaalde plaats, tijd en cultuur, waardoor de boodschap van Gods koninkrijk betekenis krijgt in bestaande situaties. Relationeel vanwege de verbinding van God met mensen, zoals zichtbaar wordt in het beeld van God, Jezus en de Heilige Geest.⁷⁹

2.9 Een theorie van presentie

Andries Baart deed onderzoek naar pastores die vanuit de presentiebenadering in aandachtswijken werken.⁸⁰ De presentiebenadering vertrekt vanuit een basale beweging ‘naar de buurt toe’, waar de situatie van de bewoners uitwijzen wat er geboden moet worden.⁸¹ Centraal staat: vrij zijn om betrokken te zijn bij het geleefde leven van anderen, open staan voor de ander en een aandachtige betrekking willen aangaan waarbij aangesloten wordt bij het al bestaande.⁸² Presentie is theologisch relevant, omdat het de nabijheid en betrokkenheid van een ander kwalificeert: de ander wordt gezien en doet ertoe. Wie zich gezien weet, wordt bevestigd, sociaal ingeweven, en geraakt.⁸³

- *De presentiepastor en het leven in aandachtswijken*

Baart gaat uitgebreid in op de verschillende armoede discoursen en de bijkomende vragen over de impact van armoede, sociale overbodigheid en marginalisering in

⁷⁶ Gort, 2011, p. 26.

⁷⁷ Gort, 2011, p. 38.

⁷⁸ Gort, 2011, p. 17.

⁷⁹ Gort, 2011, p. 18.

⁸⁰ Baart A. (2006). *Een theorie van de presentie* (3^e vermeerderde dr.). Den Haag: LEMMA BV, p. 733.

⁸¹ Baart, 2006, p. 67.

⁸² Baart, 2006, p. 735 – 739.

⁸³ Baart, 2006, p. 795.

aandachtswijken.⁸⁴ Presentiepastores vervullen hun functie uit navolging van Christus, maar actieve evangelieverkondiging en het stimuleren van kerkwording wordt niet gezien als hun opdracht.⁸⁵ Dit veroorzaakt soms een wat problematische verhouding tussen de praktijk van het buurtpastoraat en de kerkelijke verwachting over institutionele kerkwording.⁸⁶ De confrontatie met armoede roept op tot theologische reflectie op een mogelijke aansluiting bij die leefwereld en gestalte geven aan betrokkenheid.⁸⁷

- *Presentiebenadering*

Exposure is de basis van de presentie: de pastor, die zich als een gewoon mens tussen de mensen aanbiedt en zich voegt in taal, tijd, ritme etc. naar wat aangetroffen wordt.⁸⁸ Er is tijd voor kennismaking met de bewoners, contacten maken en ontmoetingen met de plaatselijke gemeenschap. Als de wijk wordt verkend, wordt de pastor geconfronteerd met de concrete levenssituaties van de wijkbewoners en met zichzelf.⁸⁹ In de ontmoeting op straat neemt de presentiebeoefenaar zijn of haar eigen intuïtie, emoties, vermogens en onvermogen mee. Reflectie is onvermijdelijk, en spirituele bronnen van moed, doorzettingsvermogen en kracht zijn noodzakelijk.⁹⁰

- *Presentiepastoraat en waarden*

Het presentiepastoraat heeft geen achterliggend doel om een christelijke geloofsgemeenschap te stichten, maar richt zich op het vinden van aansluiting bij het alledaagse, deelname aan de gewone dingen van koffie drinken tot mee-eten, van wandelen tot trouw langskomen, van boodschappen doen tot samen huilen.⁹¹ Presentiepastors wonen niet in wijk, ze werken er. Ze werken vaak alleen, hun werk kenmerkt zich door ontvankelijkheid, tijd, geduld en betrouwbaarheid in het opbouwen van relaties met wijkbewoners.

⁸⁴ Baart, 2006, p. 305.

⁸⁵ Baart, 2006, p. 265.

⁸⁶ Baart, 2006, p. 265.

⁸⁷ Baart, 2006, p. 261.

⁸⁸ Baart, 2006, p. 211.

⁸⁹ Baart, 2006, p. 746- 749.

⁹⁰ Baart, 2006, p. 261.

⁹¹ Baart, 2006, p. 733.

DEEL II PRAKTIJKONDERZOEK

▪ *Inleiding en werkwijze*

In deel II wordt het praktijkonderzoek beschreven. Naar aanleiding van de onderzoeksvraag heb ik participerende observatie gedaan. Dit wordt in hoofdstuk 3 beschreven. Door het doen van een participerende observatie was ik in de gelegenheid om in een praktijkrol deel uit te maken van de onderzoekssituatie.⁹² Ik heb als insider de cultuur binnen het team kunnen ervaren en kunnen waarnemen wat er zich in de omgang met de wijkbewoners voordoet. Ik heb beschreven welke waarden ik daarin herken.

Vervolgens heb ik interviews gehouden. Dit wordt in hoofdstuk 4 beschreven. Om er achter te komen hoe het wonen in K er voor het team uit ziet en welke waarden daarbij een rol spelen, heb ik alle leden van team K geïnterviewd. Er is gekozen voor semi-gestructureerd topic interviews. De topics kwamen vragenderwijs aan de orde, waarbij er voor mij gelegenheid was om verhelderingvragen te stellen en ruimte voor de geïnterviewden om zaken te noemen.⁹³

3 PARTICIPERENDE OBSERVATIE

3.1 Inleiding

Om in het beginstadium van mijn onderzoek nader kennis te maken met team K heb ik op zondag een viering bijgewoond. Dit gebeurde in het speeltuingebouw van de wijk, waar de nieuw ontstane gemeenschap maandelijks samenkomt. Vanaf half 11 is er inlooptijd met koffie, dan is er om elf uur een kort programma, gevolgd door een gezamenlijke lunch. Rond een uur of één is het afgelopen.

De gemeenschap is ontstaan door vriendschappen uit het vrijwilligerswerk in de speeltuin van de afgelopen twee jaar. Eenmaal per maand hield het team in de speeltuin een kinderclub. Op de kinderclub werden liedjes gezongen, er werd een Bijbelverhaal verteld en werkjes gemaakt. De ouders hebben toen aangegeven meer te willen weten over het christelijk geloof. Na verloop van tijd is er op verzoek van de ouders een viering gestart.

3.2 Werkwijze

Tijdens de viering heb ik een participerende observatie kunnen doen. Ik had een bestaande rol: ik nam als bezoeker deel aan het programma van de gemeenschap. Mijn rol was deels

⁹² Baarda, 2009, p. 273.

⁹³ Baarda, 2009, p. 234.

open, deels verborgen. Ik heb het team verteld van het onderzoek, de anderen niet. Ik heb tijdens de observatie mijn waarnemingen niet kunnen optekenen. Dat heb ik na afloop zo nauwkeurig mogelijk gedaan.

- *Rol als bezoeker*

Observeren en tegelijkertijd deel zijn van het gebeuren vond ik lastig omdat ik me ook concentreerde op mijn eigen communicatie: mee zingen, meepraten in het kringgesprek en mee-eten. Ik wilde oog en oor hebben voor het gedrag van het team, de gang van zaken waarnemen, en ontdekken hoe er met elkaar omgegaan wordt. Ik heb geprobeerd zo goed mogelijk te kijken en te luisteren naar wat er om me heen gebeurde om zo de situatie te verkennen en de sfeer te kunnen proeven.

- *Observatiestructuur*

Van tevoren had ik geen vastomlijnd observatieschema geconstrueerd waar ik het waargenomen gedrag van het team in kon passen. In de rol van participierend observator en bezoeker heb ik gekozen voor een vrije observatie. Zonder schema kon ik dichterbij de werkelijke situatie komen, waardoor de data meer valide zijn.

In mijn observatie zat wel enige structuur. Ik heb me geconcentreerd op:

- Het gedrag van het team en de bezoekers.
 - Hoe word ik als bezoeker ontvangen?
 - Hoe worden andere bezoekers door het team ontvangen?
- Gang van zaken.
 - Wat gebeurt er in het programma?
 - Hoe wordt er door de kinderen en volwassenen op gereageerd?
- De sfeer.
 - Wat is de sfeer?

3.3 Observatieverslag

Bij binnenkomst werd ik direct persoonlijk gegroet door de verschillende leden van team. Ik kreeg koffie en er werd geïnformeerd naar mijn reis vanuit Friesland. Andere bezoekers werden ook hartelijk welkom geheten. Het team was bezig met de voorbereiding, maar ik kon eigenlijk niet ontdekken dat er een taakverdeling was. Voor het oog liep alles gesmeerd. Ik zag wel dat alle teamleden met iets bezig waren, maar er was ook zorg en aandacht voor de kinderen en hun ouders en interesse in hoe het met iedereen was. De sfeer was hartelijk en ongedwongen. De kinderen gingen rustig hun gang. Ze speelden tafelvoetbal of speelden buiten.

Terwijl de groep met ongeveer twaalf volwassenen en twintig kinderen tamelijk groot was, stond tijdens het programma het persoonlijke aspect centraal. Er werd begonnen met het zingen van een welkomstlied. Tijdens het zingen kregen de kinderen muziekinstrumenten. Deze werden voortdurend doorgegeven zodat iedereen kon meedoen. Door het welkomstlied verschillende keren te herhalen kregen de kinderen die later kwamen en hun begeleidende ouders ook aandacht. Zo kon iedereen zijn naam laten horen. Soms was er een vraag aan een kind of een persoonlijke opmerking.

In het programmaonderdeel 'Knipoog van God' werd de kinderen gevraagd of ze in de afgelopen tijd iets van God hadden gemerkt. Vervolgens deed één van de teamleden op een grappige manier een soort verdwijntruc met water om het thema van 'Onze Vader' te introduceren. Een ander teamlid sloot hierbij aan door uit te leggen dat we allemaal een vader hebben, maar dat God de Vader soms wel en soms niet op onze vader lijkt. Dit was een redelijk moeilijk onderwerp, maar door daarna het 'Onze Vader' te zingen, werden alle onderdelen van de boodschap in dit 'onderwijsblok' met elkaar verbonden.

Vervolgens gingen de kinderen in een andere ruimte iets creatiefs maken dat met het thema te maken had. Sommige ouders hielpen hen daarbij. De anderen, waaronder ikzelf, bleven in de zaal om koffie te drinken en na te praten over het thema. Toen we bij elkaar zaten, hebben we vooral gesproken over Godsbeelden in relatie tot onze aardse vaders. We waren met vijf personen. Het gesprek werd afgesloten met de vraag of er gebedspunten waren. Nadat deze waren gedeeld, werd er voor gebeden.

Al snel daarna kwamen de kinderen terug en werd er gegeten. Tijdens de lunch zag ik een gastvrije houding: de kinderen mochten kiezen wat ze eten wilden en ook werd iedereen aangemoedigd om voldoende te eten. Dit gold niet alleen voor de teamleden, ook anderen moedigde mij aan om goed te eten. Er was aandacht voor degenen die op dat moment binnenliepen: ze werden welkom geheten en uitgenodigd om mee te eten. Tijdens het eten werd er over van alles en nog wat gekletst. Na het eten mochten de kinderen buiten spelen en gingen de volwassenen de zaal opruimen.

3.4 Analyse

Gezien mijn onderzoeksvraag heb ik de analyse afgebakend naar het tot uitdrukking komen van de waarden: relaties, creativiteit en nederigheid. Mijn belangrijkste observatievraag was: wat zie ik hier eigenlijk? In mijn analyse ging het er om of ik uit mijn waarnemingen kon ontdekken hoe het team gestalte geeft aan de bovengenoemde waarden. Verder heb ik de sfeer op me in laten werken.

- *Relaties*

Tijdens de viering was er gelegenheid om te participeren en tijdens de maaltijd was er aandacht voor persoonlijke verhalen. Iedereen werd persoonlijk begroet, en er was belangstelling voor hoe het met de ander ging. Ik zag een vriendschappelijke houding, een bereidwilligheid om te luisteren naar ervaringen van anderen en hem of haar serieus te nemen. Deze aandacht voor mensen, hun leven, hun geschiedenis en herinneringen, interpreteer ik als contextueel handelen, een identificatie met de cultuur met waardering voor relaties. Dit bevestigde voor mij dat het team gelooft in het opbouwen van relaties, overeenkomstig met de UE deelwaarde R2: *“het evangelie werkt door relaties, ... het opbouwen van relaties”*.⁹⁴

In het gesprek over vaderbeelden ging het mijn inziens niet om het overdragen van kerkelijk dogma, maar om respectvol ruimte geven voor de overtuigingen en ervaringen van anderen. De sfeer was hartelijk, zonder dat er druk werd uitgeoefend op de aanwezigen om actief deel te nemen. Het team was open voor de gedachten en ervaringen van anderen zonder de verbondenheid met het eigen geloof op te willen geven. In het zoeken naar passende wijze van communiceren stond het goede voor de ander voorop. Ik vond dat er steeds een inschatting werd gemaakt met betrekking tot wat behulpzaam was voor de aanwezigen. Dit komt overeen met de UE deelwaarde R3 om mensen verder te helpen in het vinden van hun weg in het christelijk geloof.⁹⁵

- *Nederigheid*

UE geeft de waarde ‘nederigheid’ weer als een zich afhankelijk weten van God, de Heilige Geest en van andere mensen.⁹⁶ Ik zag dat het team de hulp van elkaar en van anderen waardeerde. Afhankelijkheid van God kwam tot uiting door tijdens het kringgesprek te vragen naar gebedsonderwerpen en er vervolgens daadwerkelijk voor te bidden. Er werd voorzichtig geprobeerd om verbindingen te leggen binnen het verhaal van de aanwezigen, maar ook tussen het eigen verhaal en het verhaal van God. Ik vond de sfeer respectvol en aandachtig, de deelnemers voelden zich veilig om aan het gesprek mee te doen.

Onder de deelwaarde N2 stelt UE dat teams *“weten dat ze niet onvervangbaar zijn en dat wat zij proberen te doen deel is van een veel groter plaatje.”*⁹⁷ Dit perspectief van onvervangbaarheid zag ik niet echt terug: zonder het team zou de gemeenschap niet

⁹⁴ Zie bijlage A. Waarden van Urban Expression, *deelwaarde: relaties 2*.

⁹⁵ Zie bijlage A. Waarden van Urban Expression, *deelwaarde: relaties 3*.

⁹⁶ Waarde: *nederigheid*. Geraadpleegd 8 januari 2012 via: <http://www.urbanexpression.nl/onze-waarden>.

⁹⁷ Zie bijlage A. Waarden van Urban Expression, *deelwaarde: nederigheid 7*.

kunnen functioneren. Er waren geen leden uit andere lokale kerken of anderen die naast het team in de wijk werken, om een bijdrage te leveren of om hen te ondersteunen.⁹⁸

- *Creativiteit*

Onder de waarde ‘creativiteit’ verstaan UE teams “*het ontdekken van relevantie wegen om gemeente van Jezus te zijn in verschillende contexten*”.⁹⁹ Dat het team daarin slaagt, baseer ik op de opkomst op zondagmorgen. De werkwijze van de professionele goochelaar die het thema introduceerde vond ik creatief. Het onderdeel ‘Knipoog van God’ bood ruimte voor de Geest door vanuit het vertrouwen op de ander en zijn of haar relatie tot God te kijken naar hoe God in het concrete leven van mensen betrokken is.

UE zegt te “*geloven in dingen doen met gemeenschappen, ... en te leren van anderen die hun leven met ons delen*.”¹⁰⁰ Of dit willen leren van anderen werd toegepast, is mij niet duidelijk. Net zoals het doel “*om creativiteit aan te moedigen en ruimte te geven zowel in de gemeente als in de gemeenschap*” van bescheiden aard was.¹⁰¹ Er was ruimte om bij te dragen door het bakken van kroketten, het klaarzetten van de zaal, en het helpen met het kinderwerkje, maar de invulling en de uitvoering van het programma was in handen van het team. Of het team echt anderen aanmoedigt, durf ik niet te stellen. Het team lijkt nog niet bezig met het streven van UE om lokaal leiderschap te ontwikkelen bij mensen die zich betrokken weten bij de gemeenschap.¹⁰²

3.5 Conclusie

Volgens mijn waarneming zijn in wat het team doet de waarden terug te vinden. De waarde ‘relaties’ vind ik zichtbaar in de betrokkenheid van het team bij de wijkbewoners. Vanuit een dienende houding vind ik het team bereid zichzelf in het gesprek te brengen en ervaringen uit te wisselen. De viering vond ik creatief en relevant: iedereen wist zich gezien en gekend. Sommige deelwaarden zoals creativiteit aanmoedigen en het leren van anderen behoeven nog nadere uitwerking.

⁹⁸ Zie bijlage A. Waarden van Urban Expression, *deelwaarde: nederigheid* 3.

⁹⁹ Zie bijlage A. Waarden van Urban Expression, *deelwaarde: creativiteit* 2.

¹⁰⁰ Zie bijlage A. Waarden van Urban Expression, *deelwaarde: relaties* 6.

¹⁰¹ Zie bijlage A. Waarden van Urban Expression, *deelwaarde: creativiteit* 4.

¹⁰² Zie bijlage A. Waarden van Urban Expression, *deelwaarde: creativiteit* 5.

4 DE INTERVIEWS

In dit hoofdstuk volgt de verantwoording en de beschrijving van de afgenomen interviews. In paragraaf 4.1 wordt de keuze van de onderzoekseenheid en de respondenten beschreven. Daarna wordt in paragraaf 4.2 de methode toegelicht. In paragraaf 4.3 wordt de verwerking van de gegevens beschreven en in paragraaf 4.4 wordt het hoofdstuk afgesloten met de analyse van de interviewgegevens.

4.1 Keuze en selectie onderzoekseenheid en respondenten

- *Keuze van het team*

Voor het onderzoek heb ik de teamleider van team K benaderd met de vraag of ik onderzoek naar wonen en waarden kon doen. Dit verzoek is aan de andere teamleden voorgelegd. Ik heb toestemming gekregen onder voorwaarde dat de resultaten van dit onderzoek niet verder gepubliceerd zullen worden. Ik heb dit gemeentestichtende team gekozen, omdat het project nog maar kort geleden begonnen is en er nog geen onderzoek naar dit initiatief is gedaan.

- *Onderzoekseenheden*

De centrale onderzoekseenheid is het gemeentestichtende team K. Het gaat om drie echtparen, die in de wijk een christelijke gemeenschap vormen. Dit heeft met hun huis, burens en buurt te maken. Ze wonen in de wijk om daar bij de bewoners betrokken te zijn. Mijn doel was inzicht te krijgen in hun woonsituatie, hun contacten met buurtbewoners en hun participatie in de wijk, en de wijze waarop de UE waarden vorm krijgen.

- *Respondenten*

De respondenten zijn drie mannen en drie vrouwen van in de dertig, die een HBO of een universitaire opleiding hebben gevolgd. Naast team- en wijkactiviteiten hebben alle teamleden hun eigen werkzaamheden buitenshuis. Twee van hen zijn theoloog. De één werkt als parttime voorganger buiten de wijk en de ander heeft een eigen theaterbedrijf. Twee teamleden werken in het onderwijs, één bij jeugdzorg en een ander is medewerker bij een thuiszorgorganisatie. Kortom: de respondenten zijn jonge mensen met een hoog opleidingsniveau, die zeer geëngageerd zijn.

De respondenten wonen sinds 2009 als christelijke leefgemeenschap in de wijk. Het team heeft de waarde ontdekt van monastieke regels als structurerende ordening om hun

levensstijl vorm te geven.¹⁰³ Dit betreft keuzes aangaande soberheid, plaatsgebondenheid en de vereenzelviging met gemarginaliseerden. Hoewel men niet bij elkaar in de straat woont, lijken de huizen van de respondenten erg op elkaar: geen van de huizen is groot te noemen. Twee echtparen waren in de gelegenheid hun huis te verbouwen. De ruimte, die werd gecreëerd, staat ter beschikking van wijkbewoners in nood. Verder wordt er wederzijds verantwoording aan elkaar afgelegd betreffende financiële keuzes, spiritualiteitsbeoefening en opvoeding.

De respondenten zijn als een christelijke gemeenschap in de wijk gaan wonen. Ze hebben niet langer een thuisgemeente buiten de wijk, maar zijn na hun uitzending een eigen kerk thuis begonnen. Alle echtparen hebben kinderen, die een christelijke opvoeding krijgen. Hun kinderen spelen in de wijkspeeltuin en de leerplichtige kinderen zitten op de openbare basisschool in de wijk. Hierdoor zijn er veel contacten in de wijk ontstaan. Met oog op mijn onderzoeksvraag is deze groep respondenten representatief te noemen.

- *Aantal respondenten*

Het team is dusdanig klein dat er geen selectie is gemaakt: alle zes teamleden werden geïnterviewd. Naast relevante en gedetailleerde informatie werden er verhalen vol achtergrondinformatie, doorleefde emoties, gevoelige kwesties en specifieke ervaringen gedeeld die zicht gaven op het wonen in de wijk. Er is getracht om met een zo groot mogelijke flexibiliteit in te spelen op de thema's die de respondenten naar voren brachten.

4.2 Methode

- *Verantwoording keuze voor interviews*

Om bij praktijkgericht onderzoek informatie te verzamelen om antwoord te krijgen op de geformuleerde onderzoeksvragen is het interview één van de meest effectieve onderzoeksmethoden.¹⁰⁴ Ik heb getracht om in het interview zoveel mogelijk aan te sluiten bij het onderwijsdoel en de onderzoeksvragen. Het doel was om zicht te krijgen op het wonen van het team K in de aandachtswijk K en dit te verbinden met de waarden van UE. Ik wilde te weten komen wat het wonen inhield, welke betekenis de waarden voor de teamleden hebben en hoe zich dit vertaalt in het wonen.

Gekozen is voor een semi-gestructureerd topic interview met leden van het gemeentestichtende team om te horen hoe het wonen in de wijk K er voor hen uit ziet. De

¹⁰³ Drost, D. (mei 2011). *New monasticism(...)*. In: *Tijdschrift De Oud-katholiek*. Jaarnummer 2856, p. 10-11.

¹⁰⁴ Lange, R. de, Schuman, H. Montesano Montessori, N. (2011). *Praktijkgericht onderzoek voor reflectieve professionals*, (2^e licht gewijzigde dr.). Antwerpen- Apeldoorn: Garant, p. 168.

onderwerpen van de topiclijst zijn vragenderwijs aan de orde gekomen, waarbij gelegenheid bestond zaken te noemen, die de geïnterviewden belangrijk vinden. Waar nodig werden verhelderingvragen gesteld.¹⁰⁵

- *Deelvragen*

Van tevoren is er een lijst met aandachtspunten en bijbehorende vragen opgesteld.¹⁰⁶ Tijdens het interviewen diende de topiclijst als controlemiddel om alle gekozen onderwerpen aan bod te laten komen. Hierdoor werd het interview semi-structureel. Er werden zoveel mogelijk eenduidige, concrete, open vragen gesteld.

De volgende vier deelvragen dienden als leidraad voor het opstellen van de topiclijst.

1. Hoe krijgt het wonen in de wijk K. vorm?

Met deze vraag werd geprobeerd om een beeld te krijgen hoe het wonen als inwoner in een aandachtswijk er in de praktijk uit ziet. Belangrijk was een indruk te krijgen hoe het team aspecten als woongenot, leefbaarheid en veiligheid, voorzieningen en het samenleven met buurtbewoners en met elkaar ervaart. Andere topics waren 'wonen als team' en 'wonen als christelijke gemeenschap.'

2. Wat houden de Urban Expression waarden inhoudelijk voor het team in?

Deze vraag richt zich op het gedrag van het team om de waarden 'relaties, creativiteit en nederigheid' inhoud te geven. Het tot stand komen van relaties, de activiteiten van het team en hoe de waarden 'relatie, nederigheid en creativiteit' tot uitdrukking komen.

3. Wat hebben wonen en waarden met elkaar te maken?

Met deze vraag hoopte ik te ontdekken of het wonen als waardevol wordt ervaren en wonen en waarden met elkaar verbonden worden.

4. Welke waarden van Urban Expression worden door de teamleden meer herkend en nageleefd en welke minder?

Door de teamleden te laten vertellen over de door hen geleefde waarden wilde ik een beeld krijgen in welke waarden relevant voor hen zijn ten aanzien van het wonen.

- *Ethische verantwoording*

Het onderzoek kan het betrokken team inzicht geven in hoe het wonen in de wijk K eruit ziet, welke waarden er in het wonen tot uitdrukking worden gebracht en welke waarden

¹⁰⁵ Baarda, D. B. (met Goede, M. P. M. de & Teunissen, J.) (2009). *Basisboek Kwalitatief Onderzoek*, (2^e geh. herz. dr.). Groningen/Houten: Noordhoff, p. 234.

¹⁰⁶ Zie bijlage B. Topiclijst.

daarbij geen rol spelen. Het team kan hier voordeel bij hebben: ze worden zich bewust of er een relatie bestaat tussen wonen en waarden en of veranderingen wenselijk zijn als het gaat om het functioneren als gemeentestichtend team.

- *Ethische benadering*

1. De respondenten doen vrijwillig mee aan het onderzoek
2. De respondenten worden geïnformeerd over het doel van het onderzoek
3. De gegevens worden anoniem verwerkt
4. Het onderzoek zal niet gepubliceerd worden

- *Vorbereiding*

Voordat ik de respondenten heb benaderd, heb ik eerst een proefinterview gehouden met een vriendin. Ik heb daarbij gelet op de introductie van het onderzoek en van mijzelf. Verder heb ik als interviewer geoefend met doorvragen. Ik ontdekte dat wanneer ik me erg betrokken voelde bij wat ik te horen kreeg, ik moeite had om open vragen te stellen en door te vragen. Door het verhalende karakter van het interview vond ik het lastig de draad vast te houden. Dit heeft er toe geleid dat ik de interviewvragen meer ben gaan structureren. Het geheel open karakter van het interview is hierdoor verloren gegaan.

Ik heb per mail alle teamleden om een afspraak gevraagd. Dit bleek niet de handigste methode, door te sms'en werd het contact beter. Door de regionale vakantiespreiding lukte het niet om iedereen op korte termijn te interviewen. Uiteindelijk ben ik drie keer langs geweest en heb ik per keer twee interviews gedaan.

4.3 Verwerking interviews

- *Specifieke omstandigheden*

Alle interviews hebben plaatsgevonden bij de desbetreffende gesprekspartner thuis in de huiskamer. Mijn aanname was dat men in een vertrouwde omgeving het interview zoveel mogelijk als veilig en natuurlijk zou ervaren. Uit praktische overwegingen bleek het bij de echtparen beter uit te komen om eerst de vrouw te interviewen. Ondanks mijn verzoek is het niet helemaal gelukt om in alle rust ongestoord het interview af te nemen. Afgesproken werd dat het gesprek niet langer dan een uur zou duren. Tussen de interviews was er een korte pauze zodat ik als interviewer afstand kon nemen van het eerste interview en mij kon voorbereiden op het tweede interview. Toch vond ik twee gesprekken per keer wel intensief.

Aan het begin van elk gesprek heb ik de geïnterviewden geïnformeerd dat ik hun recht van privacy wilde bewaken en dat de gegevens anoniem zullen blijven. Wat betreft de terugkoppeling heb ik toegezegd de onderzoeksgegevens na verwerking toe te sturen. Na afloop heb ik het gesprek afgerond en gevraagd of de respondent nog iets te zeggen had. Tot slot heb ik de respondent bedankt voor zijn of haar medewerking.

- *Wijze van registratie*

Iedere respondent werd gevraagd om toestemming te geven voor de opnames. De opnameapparatuur werd gecontroleerd. De interviews zijn met een portofoon opgenomen. Op mijn verzoek hebben op één na alle interviews aan de eettafel plaatsgevonden. Dit was handiger met de opnameapparatuur. Elk interview is uitgetypt en met een nummer opgeslagen in een Word document.

- *Analyse procedure*

1. *Indeling in fragmenten*

De tekstgedeelten die bij elk interview belangrijk waren voor de onderzoeksvraag werden als fragmenten ingedeeld en genummerd. Elk fragment werd voorzien van een label, dat met het fragment te maken had. Dit was een lastige klus omdat sommige fragmenten lang waren. Enkele fragmenten kregen meerdere labels.

2. *Ordering van de labels*

Per interview waren er zeker 60 fragmenten met diverse labels. Om deze te ordenen is per interview gekeken of alle relevante informatie kon worden ondergebracht in een tabel. Door met de labels te schuiven is er een herindeling van de labels gekomen. Door sommige labels te herordenen en samen te voegen is het materiaal gereduceerd. Alle labels zijn daarna in een Excel bestand gezet, om het analyseren van de data te vergemakkelijken.

De labels werden vervolgens ingedeeld onder topics.¹⁰⁷ Deze heb ik in een tabel gezet waarin de labels gekoppeld werden aan een topic. Sommige labels, die bij een topic hoorden dat niet relevant was voor het beantwoorden van de onderzoeksvraag, werden apart gegroepeerd of zijn afgefallen. Ook zijn er topics bij gekomen. Zo bleken wonen als gemeenschap en wonen als team verschillende topics te zijn. De volgende stap was om de topics met de bijbehorende labels van alle interviews samen te vatten.¹⁰⁸ Dit werd de basis voor het analyseren van de topics en voor het trekken van conclusies uit de interviews.

¹⁰⁷ Zie bijlage C. Interviewfragmenten

¹⁰⁸ Zie bijlage D. Samenvatting van de labels per topic

- *Subjectiviteit*

In verband met subjectiviteit in het onderzoek, heb ik de betrouwbaarheid van mijn systeem van labelen willen toetsen. Ik heb een *critical friend* gevraagd om enkele interviews te lezen en relevante informatie te selecteren. Haar labels bleken overeen te komen met die van mij. Er zijn geen nieuwe thema's naar voren gekomen. Als er al verschillen waren, bleken deze dusdanig minimaal dat ik deze heb geïnterpreteerd als mijn eigen gekleurdheid door mijn persoonlijke betrokkenheid.

4.4 Uitwerking van de interviewgegevens

In deze paragraaf worden aan de hand van de indeling van de topics de uitkomsten van de interviews weergegeven. Om dit inzichtelijk te maken zijn de labels per topic samengevat.

4.4.1 Vormgeven aan het wonen

- *Wonen als wijkbewoners*

Alle respondenten gaven aan dat ze als wijkbewoners met *“de deur open”* te wonen: *“Er is veel aanloop”, “mensen over de vloer”, “kinderen komen spelen”, “meiden komen na schooltijd langs”*. Twee respondenten gaven aan dat het huis *“een positieve plek van ontmoeting met elkaar en God is, waar mensen welkom zijn en waar vrede is”,* met *“aandacht voor kinderen”, “leefregels”* en *“bepaalde omgangsvormen”*.

De respondenten waren het er over eens dat ze wijkgericht zijn gaan denken:

- *“Naar de kapper, de bibliotheek en boodschappen doen.”*
- *“De school en de speeltuin.”*
- *“Rondhangen in het winkelcentrum.”*

Er is waardering voor de wijk: *“Veel leven, veel beleven, veel zien.” “Alles is met elkaar verbonden: wonen, mensen en wat je doet.” “Het is leuk.”* Twee respondenten gaven aan dat ze zich thuis voelen in de wijk: *“Gewoon wijkbewoner zijn.” “Mijn eigen ding doen.”* Er werd regelmatig bij burens binnengelopen en meegeleefd met zorgen, werkeloosheid en ziekte. Alle respondenten erkenden geraakt te zijn door de gebrokenheid in de wijk en zeggen te willen bijdragen aan de leefbaarheid, sociale cohesie en opbouw van de wijk.

- *Wonen als team*

De respondenten gaven aan dat het team regelmatig bij elkaar komt voor gebed en overleg of om samen koffie te drinken en bij te praten. Genoemd werd de onderlinge betrokkenheid: *“we zijn op elkaar aangewezen”, “het team is als familie.”* Er was hard gewerkt aan de opbouw van het team. De onderlinge verschillen werden erkend: *“Team is*

leren loslaten en de ander in visie en doen vrij laten." Eén respondent zei dat de wijk boven het team ging.

- *Wonen als christelijke kerkgemeenschap*

Twee respondenten zagen een nieuwe manier van kerk zijn als het doel van wonen. *"Gemeenschapsvorming gaat om kijken naar de cultuur en aansluiten bij de belevingswereld van de ander."* Laagdrempeligheid werd genoemd als een belangrijk kenmerk van de nieuwe kerkvorm: *"een kerk waar mensen meedraaien", "waar mensen komen kijken en luisteren zonder dat iets moet."* Alle respondenten noemden dat er gewoond werd als een christelijke gemeenschap, die Jezus volgt en Hem wil laten zien:

- *"We bidden voor elkaar en doen dingen voor elkaar."*
- *"We delen Bijbelverhalen en ervaringen met God."*

De meerderheid van de respondenten beschreef gemeenschap als de essentie van kerk - zijn: *"samen leven en alles delen", "samen eten en samen feestvieren", "zorgen voor mensen"*. De gemeenschap werd gezien in een al reeds en nog niet perspectief: *"Er komt netwerk van kleine huisgemeentes, die zelfstandig gerund gaan worden, en zich uitbreidt, met dopelingen en discipelen die Jezus liefhebben en dienen."*

4.4.2 De waarden 'relaties, creativiteit, nederigheid'

- *De waarde 'relaties'*

Alle respondenten gaven aan dat het draait om relaties en wat daaruit voortkomt: *"Oog hebben voor de omgeving, van de mensen om je heen."* Alle respondenten gaven aan dat ze het liefst contact willen met geïnteresseerde mensen die willen zien hoe het is om met God te leven, want: *"dat leven is aantrekkelijk", "dat mag je doorgeven."* De respondenten noemden dat ze iets voor mensen willen betekenen: *"een aanspreekpunt zijn waar mensen terechtkunnen", " bezig zijn met hoe iemand leeft en daar een bijdrage leveren"*. Eén van de respondenten verwoordde dit als volgt: *"Wonen in de wijk is langzaam leven. Het is het trage proces van relaties aangaan met mensen, langzaam contacten leggen, langzaam mensen uitnodigen bij de lunch of bij de kerk."*

- *De waarde 'nederigheid'*

Erkend werd een gemeenschap te zijn die sober leeft en dient. Eén respondent zei: *"Sober leven geeft verbinding, want heel veel mensen doen dat."* Dit krijgt concreet vorm in het wonen in een klein huis en in de financiële keuzes. In overleg wordt er financieel gegeven aan wijkbewoners in nood of door hen onder te brengen: *"We delen alles."*

Alle respondenten noemden de noodzaak van gebed: *“Voor leiding, voor veiligheid, voor kracht, voor noden van bewoners in de wijk”*. Eén respondent drukte dit als volgt uit: *“Alles komt van God.”* Een ander zei: *“Proberen kerk te zijn voor mensen, die niet naar de kerk willen gaan, betekent dat we echt afhankelijk van God zijn.”*

- *De waarde ‘creativiteit’*

Alle respondenten associeerden creativiteit met het zoeken naar een nieuwe manier van kerk-zijn, die past bij de wijk of bij het zoeken naar vormen om het evangelie te vertalen zodat het relevant wordt voor de bewoners van de wijk. Creativiteit werd ook gekoppeld aan vernieuwing en herstel binnen relaties in de wijk: *“Dat mensen ontdekken dat je ook op een andere manier kunt leven, en die dit zelf in hun eigen leven gaan toepassen.”*

4.4.3 Herkenbaarheid van de UE waarden

Met herkenbaarheid van UE waarden wordt bedoeld dat de respondenten de waarden zeggen te kennen of te leven. Onder de topic ‘geleefde waarde’ wordt de betrokkenheid van het team bij de wijk verstaan. De topic ‘gekende waarden’ zijn de waarden die de respondenten zelf noemen.

- *Geleefde waarden: ‘creativiteit, nederigheid en relaties’*

De respondenten vonden het normaal om als wijkbewoner betrokken te zijn bij de opbouw van de wijk. Deze betrokkenheid gold vooral kwetsbare mensen, kinderen, bejaarden en de zwakkeren in de samenleving. De respondenten zijn betrokken bij het bejaardenhuis, de speeltuin, de school, het tuinfeest, de wijkkrant. De wijkbewoners hadden blij gereageerd toen nieuwe enthousiaste mensen zich wilden aansluiten. In de cultuur en belevingswereld van wijkbewoners was dit heel natuurlijk. De respondenten zochten ook naar wegen om *“bewust een activiteit te initiëren gericht op goede dingen doen in de buurt”*.

- *Gekende waarde: ‘creativiteit, nederigheid en relaties’*

De respondenten wisten dat de waarden van UE in een boekje stonden, maar niemand zei ze uit het hoofd te kennen. Iemand zei: *“De waarden zijn bidden, creativiteit en gastvrijheid.”* Anderen noemden gastvrijheid ook als gekende waarde, net als creativiteit in de betekenis om gemeenschap te zijn die past bij de wijk. Nederigheid werd twee maal genoemd in een rijtje van andere dingen:

- *“Voor de binnenstad zijn, dat we vrijmoedig zijn, leven in nederigheid.”*
- *“Dienen is een belangrijke waarde, samen met zachtmoedigheid en elke dag met God leven.”*

Sommige deelaspecten van de kernwaarden werden in eigen woorden beschreven. Zo werden continuïteit, betrouwbaarheid en langdurige onvoorwaardelijke vriendschap als aspecten van de relationele waarde genoemd. Een ander noemde mensen ontmoeten, actief zijn en dat falen een optie is. Iemand herkende armoede als een waarde en weer een ander zei navolging en eenvoud als waarden te kennen. Eén respondent zei:

“In één van de waarden staat dat Jezus op een bepaald moment in een bepaalde tijd naar deze wereld kwam, op een moment met mensen optrekt, vanaf het punt waar zij zijn. Dit laat de manier zien waarop je Jezus zichtbaar kunt maken in hun leven”.

Het belang van een relatie met andere kerken zowel in de wijk als daarbuiten werd genoemd. *“Om de gevestigde kerk verder te helpen om op maatschappelijk gebied dingen op te pakken.” “Ik werk samen met de PKN om te laten zien dat kerken samen een eenheid zijn.”* Over de verhouding tot andere wijkbewoners werd gezegd: *“Het is leuk dat niet-christenen gewone, sociale mensen zijn die betrokken zijn bij ons en dat ze vrienden zijn geworden.”* Eén van de respondenten zei: *“Ik heb moeten leren ontvangen en om de ‘up and downs’ van het leven met elkaar delen.”*

4.4.4 Wonen en waarden verbonden

Hoewel de respondenten de waarden niet zomaar konden noemen, zeiden ze deze wel aan het wonen te verbinden:

- *“Waarden motiveren je in de wijk te wonen, je toewijdt om te blijven en lokaal te denken.”*
- *“Waarden zijn een levensstijl, dat zich vertaalt in hoe ik met mensen omga en wat ik doe.”*

Als praktische uitwerking van de waarden werd genoemd dat *“mensen aangesproken worden door christelijke waarden, zien wat het Koninkrijk inhoudt, nieuwsgierig worden en tot geloof komen.”* Wonen wordt waardevol gevonden vanwege de kleinschaligheid binnen het project, de relaties in het team en de openheid van de wijkbewoners.

4.4.5 Rest topics

Het zien van Gods schepping was een andere manier van inhoud gegeven aan creativiteit. Dit is door mij meegenomen als een nieuwe topic.

- *“Ik zie God in de schepping en in de mensen die we ontmoeten.”*
- *“We hebben onze voortuin mooi gemaakt. Ik heb aandacht voor de kleine dingen die het leven mooi maken.”*

- *Conflicterende waarden*

UE noemt bij deelwaarde 1 van de waarde 'creativiteit' het belang van het nemen van risico's als het gaat om het leven in een aandachtswijk. Ondanks dat alle respondenten zich geroepen wisten om in de wijk te wonen, viel de praktijk niet altijd mee. Genoemd werden: *"heftige ruzies"*, *"veel mensen met uitkering"*, *"met erge dingen leven"*. De grootste risico's betroffen hun kinderen vanwege grof taalgebruik, gebrek aan respect voor eigendommen van een ander. Er waren vragen over de juiste beslissing om de kinderen in de wijk op school te doen en zorgen over een negatieve beïnvloeding. *"Er is geen enkele controle op wat er met de kinderen gebeurt als ze ergens bij andere kinderen thuis zijn waar geen grenzen worden gesteld,"* aldus een respondent.

Het wonen in de wijk had impact. Er waren gevoelens van machteloosheid en het zich kwetsbaar voelen door de open levensstijl, en er was frustratie om zonder succes altijd druk te zijn. Het afbakenen van grenzen gaf de grootste moeite. Zoals één persoon zei: *"Vanuit je visie ben je open, tegelijkertijd moet je grenzen bewaken voor je eigen gezinstijd."* Een ander zei: *"Inherent aan hier wonen is je grenzen bewaken."*

Maar er was ook vindingrijkheid in het omgaan met de druk van het leven in de wijk. Eén respondent zei: *"Falen is een concrete optie."* Andere invullingen, die genoemd werden om met de druk van de wijk om te gaan, waren vakantie, minder werken, zich afzonderen, maar ook *"de poort gaat op slot en de gordijnen dicht, ons gezin gaat boven de buurt."*

4.5 Conclusies uit de interviews

De respondenten blijken wonen vorm te geven als wijkbewoners, als team en als christelijke gemeenschap. Hoewel niemand de drie UE waarden in één adem heeft genoemd, werd er wel gezegd dat er waarden aan het wonen ten grondslag liggen. Aan de waarde 'relatie' geven de respondenten inhoud door zorgzame betrokkenheid bij wijkbewoners en teamgenoten. Wel was er verschil in hoe belangrijk het team gevonden werd. De waarde 'nederigheid' werd uitgedrukt als wonen in een klein huis, sober leven en delen met anderen. De waarde 'creativiteit' werd zichtbaar gemaakt door een christelijke kerkgemeenschap te zijn met wijkbewoners. De deelaspecten van de waarden werden in eigen woorden verwoord, waarbij sommige deelwaarden niet even goed herkend werden. Zo werden in de interviews de risico's van wonen in de wijk vermeld zonder dat deze aan een deelaspect van de waarden te koppelen. Ook kwam de zorg over de kinderen naar voren.

DEEL III CONCLUSIES, AANBEVELINGEN EN REFLECTIES

5 CONCLUSIES

In paragraaf 5.1 worden de in paragraaf 1.4 genoemde deelvragen aan de hand van het praktijkonderzoek beantwoord. Vervolgens worden in paragraaf 5.2 conclusies getrokken uit het praktijkonderzoek gerelateerd aan het theoretisch kader. In paragraaf 5.3 wordt de onderzoeksvraag beantwoord en in paragraaf 5.4 staan de aanbevelingen aan het team.

5.1 Beantwoorden van de deelvragen

Na de analyse van het praktijkonderzoek kan ik de onderzoeksvraag en de bijbehorende deelvragen beantwoorden.

- *Hoe krijgt het wonen in de wijk K vorm?*

Uit het praktijkonderzoek blijkt dat wonen vorm krijgt als **gemeenschap**. Wonen als gemeenschap werd in de deelvraag niet genoemd, maar ik heb kunnen constateren dat er gewoond wordt als wijkbewoners, als teamgenoten en als voorbeeld van een christelijke gemeenschap. De teamleden zeggen zich als wijkbewoners thuis te voelen in de wijk. Er vormt de basis om tot gemeenschapsvorming te komen. Het is dan ook niet verbazend dat teamleden veel tijd en aandacht aan elkaar besteden. Door hun wederzijdse steun en acceptatie kunnen ze een voorbeeld en inspiratiebron voor anderen zijn.

- *Wat houden de Urban Expression waarden inhoudelijk voor de teamleden in?*

- *Waarde ‘creativiteit’*

Onder creativiteit versta ik het vermogen om buiten de oude vertrouwde kaders te denken en vernieuwend te handelen. Alle respondenten associeerden creativiteit met het zoeken naar een nieuwe manier van kerk-zijn en vernieuwingsdrang als het ging om het ontdekken van nieuwe wegen om gemeente van Jezus te zijn en God te delen met anderen, zoals beschreven staat in de deelwaarden C2 & C4.¹⁰⁹ Het meest concreet was het geven van een simpele Bijbelstudie die interessant is voor iemand uit de wijk.

- *Waarde ‘nederigheid’*

De waarde ‘nederigheid’ werd gedefinieerd als het tonen van een houding die niet veeleisend of onafhankelijk is, maar eenvoudig en bescheiden is. Gezegd werd: “*We zijn een gemeenschap die sober leeft en dient.*” Erkend werd het belang van een eenvoudig

¹⁰⁹ Zie bijlage A. Waarden van Urban Expression, *deelwaarde: creativiteit 2 & 4*.

leven zoals beschreven in de deelwaarde N6.¹¹⁰ In overleg wordt er financieel gegeven aan wijkbewoners in nood en woonruimte gedeeld. De afhankelijkheid van God zoals beschreven in deelwaarde N1 komt concreet tot uiting in het gebedsleven van het team.¹¹¹ Eén respondent zei: *“Ik ben afhankelijk van God als ik mijn focus op de wijk verlies.”*

○ *Waarde ‘relaties’*

Uit de reacties bleek dat het team bewust gekozen heeft om relaties te bouwen in een aandachtswijk. Dit komt overeen met deelwaarde R5.¹¹² Opvallend was het netwerkarakter.¹¹³ Er was onderling contact van teamgenoten en met wijkbewoners. Teamgenoten kenden elkaars contacten en ook de wijkbewoners kenden elkaar onderling. Betrokkenheid bij de plaatselijke gemeenschap en actieve deelname in het netwerk van relaties werd verantwoord vanuit het geloof in Jezus, zoals staat in deelwaarde R1.¹¹⁴

De teamleden delen hun levens met anderen vanuit het geloof dat het evangelie doorwerkt in relaties. Er zijn ontmoetingen op straat, vriendschappen in ontwikkeling en er worden relaties op gebouwd. Dit komt overeen met de deelwaarde R2.¹¹⁵ De inzet van het team om op passende wijze mensen die leven in de marge verder te helpen zie ik als het concretiseren van de deelwaarde R4.¹¹⁶ Dit geldt ook voor de wijze waarop mensen die de viering bijwonen geholpen worden. Hierin komt de deelwaarde R3 tot uitdrukking.¹¹⁷

- *Welke waarden worden door de teamleden meer herkend en nageleefd en welke minder?*

Met herkenbaarheid van UE waarden wordt bedoeld dat de respondenten de waarden zeggen te kennen of te leven. Geen van de respondenten heeft de drie waarden van UE in één adem genoemd. Er werd gezegd dat de waarden met de deelwaarden in een boekje stonden, maar dat ze in het dagelijks leven lastig te herkennen zijn. Onder gekende waarden versta ik de waarden die de respondenten als UE waarden benoemen of gedrag dat daaruit voortvloeit. De waarden ‘creativiteit, nederigheid en relaties’ werden genoemd in eigen woorden zoals gastvrijheid, dienen, anders kerk zijn, en sober leven.

Onder geleefde waarden versta ik de activiteiten die gedaan worden tot opbouw van de wijk en de bewoners. Uit de betrokkenheid bij activiteiten in de wijk bleek dat de

¹¹⁰ Zie bijlage A. Waarden van Urban Expression, *deelwaarde: nederigheid 6*.

¹¹¹ Zie bijlage A. Waarden van Urban Expression, *deelwaarde: nederigheid 1*.

¹¹² Zie bijlage A. Waarden van Urban Expression, *deelwaarde: relaties 5*.

¹¹³ Zie bijlage A. Waarden van Urban Expression, *deelwaarde: relaties 7*.

¹¹⁴ Zie bijlage A. Waarden van Urban Expression, *deelwaarde: relaties 1*.

¹¹⁵ Zie bijlage A. Waarden van Urban Expression, *deelwaarde: relaties 2*.

¹¹⁶ Zie bijlage A. Waarden van Urban Expression, *deelwaarde: relaties 4*.

¹¹⁷ Zie bijlage A. Waarden van Urban Expression, *deelwaarde: relaties 3*.

teamleden gemotiveerd zijn om de wijk mooier of beter te maken. Dit kan als creativiteit gezien worden. Het team wil zich uit solidariteit vereenzelvigen met de wijkbewoners. Ze willen zich inzetten voor anderen zoals de kinderen en de jeugd van de wijk. Deze dienstbaarheid kan als uiting van de waarde nederigheid gezien worden. Door met wijkactiviteiten mee te doen, worden er relaties met wijkbewoners ontwikkeld.

De deelwaarden N2, N3 en N4, die gaan over het leren van anderen, het respecteren en leren van andere locale kerken en gemeenschappen, werden minder goed herkend.¹¹⁸ De dialoog met andere geloofsgemeenschappen en het opbouwen van vriendschappen vraagt om relationele openheid. Dit kwam in de interviews nauwelijks ter sprake, behalve dat het moeilijk was om relaties met moslims te bouwen. Dit lijkt in tegenspraak met: “*geloven dat God werkt door alle gelovigen en anderen naast hen*” uit de deelwaarde N2.¹¹⁹

Het leren van andere medewerkers, zoals beschreven staat in deelwaarde N6, werd vooral betrokken op het leren van ervaringen van andere UE teams. Er werd niets gezegd over de deelwaarde N3 waar gesproken wordt over waardering voor de fundamenteën die andere werkers in de wijk hebben gelegd.¹²⁰ Bij de participerende observatie heb ik geen mensen uit andere geloofsgemeenschappen of kerken gezien.

- *Wat hebben wonen en waarden met elkaar te maken?*

Alle respondenten konden waarden aan het wonen in de wijk verbinden. Het bleek dat de waarden, zoals ze door de respondenten genoemd worden, de keuze motiveerden om in de wijk te wonen. In het wonen motiveerden de waarden, zoals ze door de respondenten genoemd worden, het gedrag en handelen van de respondenten. De waarden, zoals ze door de respondenten genoemd worden, bleken hen vooral te motiveren tot een bijdrage in de levens van wijkbewoners.

De deelwaarde R6 verwoordt de beschikbaarheid van het team om dingen te doen met de gemeenschap en het leven met elkaar te delen.¹²¹ Opvallend was dat deze open levensstijl tegelijkertijd een groot spanningsveld oplevert, omdat dit het gezinsleven van de teamleden bemoeilijkt. Deze deelwaarde werd niet gekoppeld aan deelwaarde C1 waarin genoemd wordt om in de druk van het stadsleven risico's te nemen.¹²² En ook niet aan de ervaring van de toerustende kracht van Gods Geest zoals de deelwaarde N1 beschrijft.¹²³

¹¹⁸ Zie bijlage A. Waarden van Urban Expression, *deelwaarde: nederigheid 2, 3 & 4*.

¹¹⁹ Zie bijlage A. Waarden van Urban Expression, *deelwaarde: nederigheid 2*.

¹²⁰ Zie bijlage A. Waarden van Urban Expression, *deelwaarde: nederigheid 3*.

¹²¹ Zie bijlage A. Waarden van Urban Expression, *deelwaarde: relaties 6*.

¹²² Zie bijlage A. Waarden van Urban Expression, *deelwaarde: creativiteit 1*.

¹²³ Zie bijlage A. Waarden van Urban Expression, *deelwaarde: nederigheid 1*.

5.2 Vergelijking tussen het theoretisch kader en het praktijkonderzoek

In deze paragraaf wil ik het theoretisch kader naast het praktijkonderzoek leggen en vergelijken. Ik maak hierbij gebruik van het begrip ‘wonen’ en de waarden ‘creativiteit, nederigheid en relaties’.

- *Wonen in een wijkgemeenschap*

Gort schrijft vanuit het perspectief dat het evangelie geloof, hoop en liefde biedt aan kwetsbaren in de samenleving.¹²⁴ Als Gort spreekt over missiegericht wonen in een aandachtswijk, noemt ze het belang van toewijding aan een plaats om het karakter van de wijk te leren kennen.¹²⁵ Plaatsgericht denken draagt bij aan de wijkgemeenschap, omdat Gods koninkrijk van vrede, vreugde en gerechtigheid in de levens van bewoners zichtbaar wordt en de sfeer in de wijk beïnvloedt.

Gort's reflectie op de theologie van de stad is van belang, omdat wonen in aandachtswijken deel is van de visie van UE en van het team. Het team wil werken aan vrede in de stad en daarbij het spanningveld van betrokkenheid op de samenleving niet uit de weg wil gaan. Deze betrokkenheid werd meerdere malen in de interviews genoemd. Door te wonen wil het team een levensstijl laten zien die Jezus reflecteert en die bijdraagt aan vernieuwing en herstel in de wijk. Er wordt niet zozeer gedacht vanuit een wisselwerking waarbij van de wijk ontvangen wordt, maar vanuit een houding dat het team de wijk iets te brengen heeft.

- *Wonen als team*

Baart beschrijft dat presentiepastors deel worden van de al bestaande wijkgemeenschap waar ze samenwerken met plaatselijke bewoners, van allerlei culturen en wijze van doen. Presentiepastors wonen meestal niet in de wijk en ze willen ook geen eigen gemeenschap stichten. Door te wonen als gemeenschap in de wijkgemeenschap gaat het team verder dan het presentiepastoraat. Het team geeft de wijk bewust een introductie in de gemeenschap met Jezus Christus en daarmee in het leven als christen. Wat een bewoner meekrijgt van het team, vindt zijn bedding in het leven van alledag, zowel in het persoonlijke leven als in het geloofsleven van de gemeenschap. Dit wordt door het team als volgt voorgesteld: *"In de wijk wordt er gewerkt vanuit een andere wijze van kerk zijn, met een sociale betrokkenheid en laagdrempeligheid, waarin wij als christelijke gemeenschap present zijn."*

¹²⁴ Gort, 2011, p. 17.

¹²⁵ Gort, 2011, p. 59.

Uit de beschrijving van Baart blijkt dat de werkwijze van het team overeen komt met de ‘exposure’ dat als basis van de presentie dient. De respondenten zeggen tijd te nemen voor kennismaking, contacten en ontmoetingen met de plaatselijke gemeenschap. Dit komt overeen met de presentiebenadering. De teamleden worden geconfronteerd met concrete levenssituaties van wijkbewoners en ook met die van henzelf. Tegelijkertijd is er ook een tekort: er is soms teveel eenrichtingsverkeer. Terwijl presentie juist uitgaat van samen opgaan en tijd en ruimte maken voor de ander, lijkt het team zich minder bewust te zijn om van de wijk te ontvangen.

- *Wonen als christelijke gemeenschap*

Doornebal spreekt niet over wonen, maar wel over de natuurlijke ontwikkeling van een gemeente, gekenmerkt door contextualiteit, creativiteit en een focus op relaties.¹²⁶ Deze contextuele gemeenschapsvorming is experimenteel van vorm, bewust gericht op de culturele context waar zij zich in bevindt. Het leidend principe is de notie van gemeenschap als een exponent van het goede leven waarbij gastvrijheid een sleutelwoord is. Dit kan gekoppeld worden aan wonen. Wonen wordt door de respondenten vertaald naar dienen, relaties en creatief gemeenschap zijn. Ze verbinden zich met burens, sluiten vriendschappen en delen hun leven. Voor hen raakt het volgen van Jezus aan het hele leven om zo op natuurlijke wijze een christelijke gemeenschap te ontwikkelen.

- *Creativiteit*

Uit de beschrijving van Gort over het Koninkrijk van God valt op te maken dat het onderwijs en het leven van Jezus vloeiend in elkaar over lopen. Voor de respondenten is het concept van het ‘Koninkrijk van God’ kenmerkend voor hun christelijke gemeenschap. Ze willen vanuit hun besef van roeping door God en navolging van Jezus een opvallende en aantrekkelijke levensstijl laten zien waarin het christelijk geloof als levensverhaal concreet betekenis krijgt. Op creatieve wijze wil het team niet alleen hun leven met Jezus reflecteren, maar ook aansluiting vinden bij de wijkbewoners. Dit blijkt uit de vorm van de viering in het speeltuingebouw. Deze is laagdrempelig, aantrekkelijk en relevant.

Doornebal verbindt creativiteit aan het werken met een leiderschapsteam om de gemeenschap te helpen ontwikkelen. Leiderschapsteams benadrukken innovatie temidden van continue en snelle veranderingen in verbondenheid met de sociaal - fysieke omgeving waarin de gemeenschap zich bevindt. De respondenten benadrukten dat er binnen het team veel onderling contact was, in gezamenlijk overleg werd alles gedeeld en beslist.

¹²⁶ Doornebal, 2012, p. 10.

Noort stelt dat gemeentestichting veel van de werkers kan eisen.¹²⁷ De mate van aanpassing van gemeentestichters om in een omgeving te wonen, waar vervreemding en grote onwetendheid ten opzichte van het christelijk geloof heersen, is groot. De respondenten gaven aan dat veel levens in de wijk lijken te worden bepaald door crises. De complexe sociale noden, armoede en de weerbarstige realiteit, waarin zij leven en de gebrokenheid waar ze mee geconfronteerd worden, leggen druk op hen.

Kilpin noemt dat UE zich de risico's van de pionierende activiteiten van teams in de wijk bewust is en dat falen geen schande is. Ze draagt vervolgens weinig concreets aan om teamleden en hun gezinnen te helpen bij de aanpassingen in hun nieuwe situatie en het succesvol realiseren van hun visie.¹²⁸ De respondenten zelf spraken vooral over uitdagingen in het wonen. Er werd weinig ingegaan op de risico's van het wonen in een achterstandswijk. Er werd hooguit gezegd dat afbakening van grenzen lastig is. Wel werd er zorg geuit over de kinderen in het team.

- *Nederigheid*

Gorts theologie van missiegericht wonen in de stad wordt gekenmerkt door haar visie op de incarnatie: om als 'goed nieuws voor de armen' te wonen, dient het voorbeeld van de incarnatie van Jezus.¹²⁹ Zijn incarnatie laat bewogenheid zien, de bereidheid om de ander te zoeken in de context waar Hij leeft. In het Koninkrijk van God is een nederige houding van belang. Uit het praktijkonderzoek blijkt dat team K zich solidair verklaart met mensen in de marge, bewogen is met de gebrokenheid in de wijk en bereid is om de ander te dienen. Het team wil zich door een sobere levensstijl verbinden met mensen in de marge.

Baart zet in zijn theorie van presentie de ontvankelijkheid van de pastor centraal. Presentiepastors willen een aandachtige betrekking aangaan waarbij aangesloten wordt bij het al bestaande.¹³⁰ Dit vraagt om een nederige houding om van de ander te willen ontvangen. Door betrokken te zijn bij het geleefde leven wordt de ander gezien. Dit sluit aan bij Kilpin die zegt dat een theologische visie op holistisch dienstbetoon vereist is.¹³¹ Dit lijkt bij het team nog in ontwikkeling te zijn. Voor sommige teamleden was het nieuw om met niet-christenen een vriendschappelijke relatie te ontwikkelen en te ontvangen van mensen die minder hebben.

- *Relaties*

¹²⁷ Noort, 2008, p. 126.

¹²⁸ Kilpin, 2007, p. 43.

¹²⁹ Gort, 2011, p. 17.

¹³⁰ Baart, 2006, p. 735 – 739.

¹³¹ Kilpin, 2007, p. 19.

In haar theologische duiding onderscheidt Gort relationaliteit als een kenmerk van missiegericht wonen. Relationeel denken betekent verbinding zoeken, zoals deze te zien in het beeld van God, Jezus en de Heilige Geest.¹³² Alle respondenten noemden hun roeping om in de wijk te wonen. De gedeelde missie is bijdragen aan de wijk. De respondenten zeiden geïnteresseerd te zijn in wat er speelt in hun leefomgeving. Zonder professionele afstand trekken ze op met wijkbewoners en delen ze het leven. Vanuit een dienstbare opstelling wil het team er zijn voor de bewoners en bouwen aan gemeenschapszin.

Gort stelt dat het vertegenwoordigen van God, die het beste met mensen voorheeft en die zich door zijn Geest in alle facetten van het menselijk leven wil laten zien, vraagt om reflectie op eigen culturele aannames, maar ook op de betekenis van het geloof in God.¹³³ Ze denkt niet alleen aan persoonlijke geestelijke groei, maar ook aan de vernieuwing en transformatie van een wijkgemeenschap.¹³⁴ Uit de interviews blijkt het geloof in Gods transformerende kracht en Zijn openbaring in concrete situaties reden om plaatsgericht te denken en bij te dragen aan de leefbaarheid van de wijk. Er wordt gezocht om op creatieve wijze bij de belevingswereld van wijkbewoners, en hun cultuur aan te sluiten. Ik heb niet kunnen ontdekken of het team op de eigen culturele aannames reflecteert.

- *Relaties en belangeloze toewijding*

In de presentiebeoefening is tijd nemen voor relaties en belangeloze toewijding essentieel. Presentiepastors respecteren buurtbewoners in hun persoonlijke leefomgeving volledig. Uit het praktijkonderzoek bleek dat het team in de wijk present wil zijn en de visie van het ‘gewone leven’ in de wijk deelt. Net als bij de presentiebeoefening zouden relaties voor de respondenten geen eenrichtingsverkeer moeten zijn. UE beschrijft dit als: *“wij geloven in dingen doen met en niet slechts voor gemeenschappen, door ons leven met anderen te delen en te leren van anderen die hun leven met ons delen.”*¹³⁵ Uit de interviews blijkt dat het team moeite heeft met betrekking tot ontvangen en leren van wijkbewoners.

Alle respondenten gaven aan dat alles draait om relaties en wat daaruit voortkomt. In het realiseren van de waarde ‘relaties’ werden aspecten genoemd die er toe bijdragen dat de teamleden zich verbinden met elkaar en met de wijk: samen leven, samen delen, samen eten en samen vieren. Toch kost het ontvangen van de ander en in alle openheid de cultuur en behoeften van de wijkbewoners leren verstaan zoals Baart dit beschrijft, de

¹³² Gort, 2011, p. 18.

¹³³ Gort, 2011, p. 45.

¹³⁴ Gort, 2011, p. 18.

¹³⁵ Geloof, onze bron. Geraadpleegd 8 januari 2012 via: http://www.urbanexpression.nl/onze_waarden.

teamleden soms moeite. Het vraagt om een flexibele omgang met de grenzen en de drempels van de kerk, om een afstemming op de mensen en hun leven, lerend van Jezus.

- *Natuurlijke relatie ontwikkeling*

Doornebal benadrukt dat de gemeenschap zich bevindt in een pluralistische cultuur. Hij noemt woorden als creatief en adaptief, natuurlijk en organisch.¹³⁶ Om op natuurlijke wijze relaties te ontwikkelen tussen kerkleden en niet leden is gelijkwaardigheid, nederigheid en creativiteit van belang. Om deze diversiteit te waarborgen is het leiderschap verdeeld over de leden van de gemeenschap waar verschillende mensen verschillende gaven en talenten hebben.¹³⁷ De respondenten gaven aan dat er in het team gewerkt werd met individuele verantwoordelijkheden met gebruik van ieders talenten, terwijl uit de literatuur blijkt dat gelijkwaardigheid in de gemeenschap de mogelijkheid biedt om iedereen mee te laten doen en om lokaal leiderschap te ontwikkelen. Dit heb ik niet kunnen waarnemen. Eén van de respondenten vroeg zich af of de nieuw ontstane gemeente werkelijk een zelfstandige gemeente van iedereen zal worden.

5.3 Conclusies

In deze paragraaf staan de resultaten van het onderzoek in relatie tot de onderzoeksvraag: *"Hoe geeft het team K gestalte aan de waarden van Urban Expression door het wonen in de aandachtswijk K?"*

Nieuw was de ontdekking dat wonen vorm krijgt vanuit de gemeenschap en door de gemeenschap. Hoewel ik me van tevoren realiseerde dat de woonomgeving altijd een rol speelt in het wonen, had ik er niet bij stilgestaan dat er bij dit team nauwelijks sprake is van individueel woongedrag. Het team is meer dan een functionele unit waar collegialiteit en werkrelaties centraal staan. Het onderzochte team is als een familie, het is een gemeenschap waar vanuit de waarden van UE met elkaar wordt geleefd, gedeeld en gewoond. Het team is hierdoor de basis waarop de nieuwe kerk wordt gebouwd.

- *Wonen vanuit de waarden*

Uit de literatuurstudie wordt duidelijk dat er veel aandacht is voor mensen die leven in de marge en hoe de kerk bij hen kan aansluiten. In het zoeken naar wegen om in een seculiere context mensen met het evangelie te bereiken is vooral de visie op Gods Koninkrijk belangrijk. In het praktijkonderzoek heb ik daar sporen van teruggevonden. In het Koninkrijk van God komt de relatie tussen God en mensen samen. Om hier gestalte aan

¹³⁶ Doornebal, 2012, p. 174.

¹³⁷ Doornebal, 2012, p. 187vv.

te geven zoekt het team ernaar om op een creatieve manier het evangelie te delen en een aantrekkelijke gemeenschap te vormen. Uit het praktijkonderzoek is gebleken dat het team door te wonen aansluiting bij de wijk realiseert. Door relaties te ontwikkelen komt het team tot gemeenschapsvorming.

Uit het onderzoek blijkt dat team bij de wijk betrokken is en er op uit is om de wijkbewoners te dienen. Er wordt sober geleefd, en gedeeld met wijkbewoners, die in nood zijn. Dit relationele aspect laat zien dat het in het Koninkrijk van God vooral gaat om het kleine, het ongeziene. Vriendschap, betrokkenheid, medeleven, solidariteit en dienstbaarheid zijn aspecten van de waarden van het Koninkrijk van God die in het wonen terugkomen. Met andere woorden: in het wonen geeft het team op passende wijze in de wijk gestalte aan de waarden creativiteit, nederigheid en relaties.

- *Algemene conclusie*

In relatie tot de onderzoeksvraag leidt de vergelijking met de resultaten van het praktijkonderzoek en de resultaten van de literatuurstudie zoals hierboven beschreven tot de algemene conclusie dat er door het team gewoond wordt vanuit de UE waarden. Door als teamgemeenschap in de wijkgemeenschap te wonen wordt er aan een christelijke kerkgemeenschap vormgegeven. Hoewel de deelwaarden niet altijd even goed herkend worden, worden de waarden ‘creativiteit, nederigheid en relaties’ uitgedrukt in hun wonen.

De UE waarden zijn te verbinden met theologische begrippen als holistisch, incarnatie en contextueel. Holistisch omdat God op alle terreinen van het leven aanwezig is, zich verbinden wil met mensen, hen ontmoeten wil en herstellen. Deze verbinding wordt door het team gezocht in het toebehoren aan de gemeenschap, in de bezinning op Gods missie en het structureren van een gemeenschap rondom deze missie.

De leer van de incarnatie van Jezus leert dat God als mens de chaotische, vervallen wereld waarin wij leven binnengaat en als zodanig voor alle mensen zichtbaar geworden is. De persoon van Jezus en wijze waarop Hij handelde, geeft richting aan het team: Hij is voor hen een ethisch en spiritueel voorbeeld en van invloed op de waarden van de gemeenschap.

Door Jezus Christus opent God een deur om zijn aanwezigheid te laten zien: Jezus opent zich voor de ‘context’. Voor het team betekent dit dat zij een kritische inschatting moet maken van datgene wat de context betekenisvol doet zijn in het licht van de communicatie

van het evangelie zodat concrete ervaringen en vragen van mensen verbonden worden met het evangelie.

- *De doelstelling in het onderzoek*

Het doel in het onderzoek zoals beschreven in paragraaf 1.3 is inzichtelijk maken hoe het wonen in de aandachtswijk K vorm heeft gekregen. De hierboven getrokken conclusies gelden alleen als representatief voor team K in hun situaties als inwoners in de aandachtswijk K, omdat alleen de teamleden van team K als respondenten aan het praktijkonderzoek hebben meegewerkt. Het is mogelijk dat de conclusies voor andere UE teams gelden, maar dit kan niet uit het onderzoek worden geconcludeerd. Wel kunnen de verhalen over wonen en waarden het team zelf inzicht geven in hoe het wonen vanuit de UE waarden gestalte krijgt.

5.4. Aanbevelingen

Het doel van het onderzoek zoals beschreven in paragraaf 1.3 is een aanbeveling aan het team doen om hen te helpen stilstaan bij de relatie tussen wonen en waarden. In deze paragraaf wil ik de volgende aanbevelingen doen.

- Het team kan gestimuleerd worden om meer bekend te raken met de begrippen 'creativiteit, nederigheid, en relaties' zodat als er gevraagd wordt wat de waarden van UE zijn deze alle drie genoemd worden. Het concrete wonen van het team kan vergeleken worden met de vooropgestelde doelen die het team vanuit de waarden wil realiseren. Dit kan de herkenbaarheid van de waarden vergroten.
- De herkenbaarheid van de deelwaarden kan vergroot worden door herformulering van de waarden. Omdat een waarde gaat over een op zichzelf nastrevenswaardige zaak, die gerealiseerd wordt door middel van gedrag, is het raadzaam een waarde als ideaal of motief in één woord te vatten. Als een waarde werkelijk belangrijk is, bestaat er een woord dat de waarde in één woord omschrijft.
- Om de deelwaarden over het leren en respecteren van andere gemeenschappen en kerken meer betekenis te geven, kan het team met elkaar in gesprek gaan om te onderzoeken hoe er aan deze deelwaarden praktisch inhoud gegeven kan worden. Gekeken kan worden naar de ervaringen van andere UE teams of van de presentiepastores.
- De roeping van het team lijkt onder druk te staan door wat er op hun kinderen afkomt. Vanuit UE als organisatie lijkt daar geen steun en aandacht voor. Het team

kan onderzoeken in hoeverre de organisatie MK focus een hulp kan zijn voor de kinderen van het team.¹³⁸ MK focus is de Nederlandse werkgroep van de Evangelische Zendingsalliantie voor Mission Kids (kinderen van zendingen) en Third Culture Kids, die als doel heeft contacten tussen MK's onderling en MK ondersteunende netwerken te bevorderen.

- Uit het onderzoek van Amerikaanse psycholoog Kelly O'Donnell blijkt dat culturele, organisatorische of psychologische stress kan leiden tot aanpassingsproblemen, spanningen of conflicten bij zendingen.¹³⁹ Om recht te doen aan de individuele verschillen in het ervaren van stress wil ik het team aanbevelen om meer aandacht te geven aan de aanwezige risicofactoren. Het boek van Corry Nap kan een bruikbaar instrument zijn om afstand te leren nemen van het leven in de wijk.¹⁴⁰
- Pastorale zorg lijkt me van belang voor individuele werkers die onder druk staan door beperkte middelen, onvoldoende financiën, gehorige woonruimte en een toenemende vermoeidheid. Pastorale zorg van buiten de eigen organisatie kan de teamleden helpen in hun reflectie over de eigen vooronderstellingen en referentiekaders. Aan de orde kunnen komen:
 - Wat is een zending?
 - Betreft mijn roeping ook mijn kinderen?
 - Wat komen we hier doen en wat denken we te ontvangen?
 - Hoe onvoorwaardelijk zijn we hier aanwezig of is er toch een agenda?
- Uit dit onderzoek is naar voren gekomen dat er specifieke eisen aan het gemeentestichtende team worden gesteld. Gemeentestichters in aandachtswijken lopen het risico overweldigd te worden door ontmoedigende factoren. Ze lopen de kans om hun roeping te verliezen. Het lijkt me van belang om nader onderzoek te doen naar de worstelingen en valkuilen die het wonen in de wijk met zich meebrengt. Zo'n onderzoek kan helpen om gemeentestichters beter toe te rusten en te doen slagen in hun identificatie met de wijk.

¹³⁸ www.mkfocus.nl

¹³⁹ O'Donnell, K. (ed.), (1992) *Missionary Care, Counting the Cost for World Evangelization*. California, Pasadena: William Cary Library, p. 117 –118.

¹⁴⁰ Nap - van Dalen, C. (2011). *Uitgezonden: 10 vuistregels voor missionair werkers*. Gorinchem: Ekklesia.

6 REFLECTIES

6.1 Methodisch reflectie op het onderzoeksproces

Dit was mijn eerste ervaring met empirisch kwalitatief onderzoek. Met hulp van mijn onderzoeksgroep en onderzoeksbegeleider ben ik tijdig tot een goede vraagstelling gekomen zodat ik in februari met toestemming van de examencommissie aan het praktijkonderzoek kon beginnen. Ik heb het onderzoek voornamelijk op eigen kracht gedaan. De onderzoeksgroep hield op te bestaan en mijn onderzoeksbegeleider was vanwege gezondheidsproblemen niet langer in staat mij te begeleiden. Pas na de zomervakantie heb ik met de nodige begeleiding van mijn nieuwe onderzoeksbegeleider het onderzoek af weten te ronden.

Als ik terugkijk op het onderzoekproces, ben ik me bewust dat ik er vooral onvoorbereid ben ingestapt. Ik heb niet voorzien wat me te wachten stond en heb het hele proces zwaar onderschat. In mijn naïviteit ben ik in februari nog een minor gaan doen. Dit heeft het afronden van mijn studie met een half jaar vertraagd, maar ook het uitwerken van het praktijkonderzoek belemmerd. In het tweede semester van de minor heb ik enkele modules laten vallen om ruimte te maken voor het schrijven van het onderzoekverslag. Toch heb ik tot het einde toe een enorme tijdsdruk ervaren. Ik was onzeker of ik alles wel op tijd tot een goed einde zou weten te brengen. Gelukkig heb ik in het hele proces van reflecteren, schrijven en herschrijven, continue aanmoediging ontvangen van mijn ervaren onderzoeksbegeleider, het trouwe thuisfront en behulpzame vriendinnen. Ondanks de vertraging kijk ik terug naar een waardevolle en leerzame periode.

- *De uitvoering van het onderzoek*

Het onderzoeksproces heeft er toe bijgedragen dat ik me bewust ben geworden van mijn persoonlijke betrokkenheid. Om die reden heb ik aan het begin van elk interview mijn rol als onderzoeker expliciet genoemd. Dit schiep voor beide partijen afstand en ruimte. In wat de respondenten mij vertelden, herkende ik veel vanuit mijn eigen leven, zoals bewust sober willen leven en bereidwilligheid tot radicale navolging van Jezus, maar ook de druk die het verwezenlijken van de roeping met zich meebrengt. Ik heb me hiervan rekenschap gegeven door in paragraaf 1.6 mijn rol als onderzoeker onder de loep te nemen.

- *Interviews*

Tijdens het interviewen heb ik me afgevraagd of de informatie die ik kreeg aangereikt, voldoende was voor het beantwoorden van de onderzoeksvraag. Als ik vaardiger in het

interviewen was geweest, had ik over bepaalde topics meer kunnen doorvragen. Gezien de uitkomsten van de interviews kan ik stellen dat dit mijn onderzoek niet negatief heeft beïnvloed. Ik vind dat ik gegroeid ben in mijn rol als interviewer. Bij de laatste interviews is het me beter gelukt om de topics aan de orde te laten komen.

- *Literatuuronderzoek*

Ik ben lang zoekende geweest naar de juiste theorie die voor het beantwoorden van mijn onderzoeksvraag van belang was. Ik vond het moeilijk om te bepalen welke informatie belangrijk was en hoeveel stof ik in het kader van het onderzoek kon bewerken. Door me te houden aan de studiewijzer ENTH-INT12 Methodisch Onderzoek heb ik uiteindelijk de bestudeerde literatuur beknopt weten te verwerken.

- *Het schrijfproces*

De dingen, die ik in mijn rol als onderzoeker intuïtief aanvoelde, vond ik niet gemakkelijk te formuleren. Ik heb ermee geworsteld om mijn onderzoeksgegevens op methodische wijze in correct Nederlands weer te geven. Het maken van een heldere opbouw heeft mij uiteindelijk geholpen om overzicht te krijgen over het onderzoeksproces en om mijn focus op het beantwoorden van de centrale onderzoeksvraag vast te houden. Toen ik dit te pakken had, ben ik meer gaan genieten van het schrijfproces. Naar mijn idee kreeg het hele onderzoek meer waarde.

6.2 Reflectie op de competenties

- *Agogisch - educatieve competentie*

Bij het uitvoeren van het onderzoek had ik moeite om me te focussen op mijn onderzoeksvraag. Door het fragmenteren, labelen en analyseren leerde ik om precies te kijken wat er door de respondenten gezegd was. Ik heb vooral geleerd om conclusies te trekken op grond van objectieve onderzoeksgegevens. De uitkomsten bevestigen dat ik de onderzoeksvraag heb weten te beantwoorden. Doordat ik het onderzoek op methodische wijze heb uitgewerkt, blijkt dat ik beschik over agogisch - educatieve competenties.

- *Liturgische competentie*

Toen ik in het derde jaar een kerstviering hield met moslimkinderen, ben ik me bewust geworden dat liturgie allerm minst eenvormig is. Door dit onderzoek is mijn zicht op liturgie opnieuw verbreed. Liturgie betekent dienen en vieren in een bepaalde tijd, voor een bepaalde doelgroep in een bepaalde context. Om die reden hoort liturgie te worden toegesneden op de doelgroep in een desbetreffende context. Dit is me opnieuw duidelijk geworden in de laagdrempelige viering met wijkbewoners en kinderen.

- *Pastorale competentie*

Tijdens het interviewen werd ik me bewust dat ik vanuit een pastoraal hart dit onderzoek ben ingestapt. Ondanks dat ik nagenoeg onbekend was met mijn onderzoekseenheid, heb ik me weten te verbinden. Ik wist me geraakt door de verhalen van de respondenten en voelde me betrokken bij de dingen waar de respondenten tegenaan liepen. Door telkens het gesprek terug te leiden, was ik in staat om mijn rol als onderzoeker vast te houden.

Door dit onderzoek heb ik geleerd dat het Koninkrijk van God daar is waar mensen de wil van God doen, waar ze vol zijn van liefde voor God en voor elkaar. Leven in dienst van het Koninkrijk is niet gemakkelijk, het gaat niet alleen over 'de wil van God', maar ook om het vertrouwen op zijn 'reddende kracht'. In Gods koninkrijk is kracht voor verandering van binnenuit, kracht om met oprechte liefde en bewogenheid met anderen om te gaan. Pastorale presentie vraagt van mij te groeien in betrouwbaarheid, beschikbaarheid en geduld, in de hoop dat mensen zich openen voor de presentie van God, en zich er door willen laten veranderen. Dit levenslange proces van groeien en veranderen hoop ik vol te houden door te leven vanuit de innerlijke realiteit van Gods aanwezigheid. Gebed, meditatie en reflectie zijn hierbij essentieel.

- *Missionaire competentie*

Dit onderzoek was vooral vormend voor mijn missionaire competentie. Niet alleen ben ik op een open manier de gesprekken ingegaan, de verhalen van de respondenten hebben mijn missionaire hart harder doen kloppen. Dit heeft geleid tot een persoonlijke reflectie over een mogelijke toekomstige rol in gemeentestichtend werk of als gemeenteopbouwer kerken te helpen in het vormgeven van hun missionaire identiteit. Ik zou kerken willen helpen hun plek in de samenleving in te nemen, Gods liefde zichtbaar te maken en hoop te delen, in woorden, maar ook met een luisterend oor, een liefdevol gebaar of op praktisch gebied.

- *HBO generieke competenties*

Nu ik het hele onderzoeksproces tot een goed einde heb gebracht, kijk ik met tevredenheid terug naar mijn competentieontwikkeling. Met het opzetten, uitvoeren en vastleggen van dit onderzoek heb ik laten zien dat ik beschik over de 11 HBO generieke competenties. Ik ben erin geslaagd om dit onderzoek vrijwel geheel zelfstandig uit te voeren, en om onderzoek, theorie, praktijk en beroepsmatig handelen aan elkaar te verbinden. Mijns inziens ben ik startbekwaam om als wijkpastor, gemeenteopbouwwerker of gemeentestichter aan de slag te gaan.

6.3 Theologische reflectie op het hermeneutisch criterium

Dit onderzoek is voortgekomen uit een leervraag die ik heb geformuleerd aan het begin van de opleiding:

‘Hoe kan een kerk tot nieuwe vormen van geestelijk leven komen en van gemeente - zijn zodat nieuwe groepen mensen bereikt kunnen worden met het evangelie en deel kunnen gaan uitmaken van de gemeente van Jezus Christus wereldwijd?’

Deze vraag is afgelopen jaren met mij is meegereisd.

Mijn eerste stage deed ik in een kleine missionaire gemeente, die elke zondag in een wijkcentrum bijeenkwamen. Het ging om een warme gemeenschap die op eenvoudige wijze vieringen hield waar mensen, die van buiten kwamen, welkom waren. Tijdens de viering was er aandacht om in de liedkeuze, de woordkeuze en de overdenking aan te sluiten bij de ervaringen van mensen. Omdat geloven niet buiten het leven van alledag om gaat, was er bereidheid om het eigen verhaal in het gesprek te willen inbrengen en om ruimte te maken voor het verhaal van de Ander.

In de tweede stage heb ik zicht willen krijgen op degenen die de kerk zou willen bereiken. Ik heb toen een wijkverkenning gedaan en ontdekt dat voor veel mensen de kerk niet langer relevant is en het christelijk geloof weinig of niets meer betekent. Veel mensen verbinden God niet langer aan het dagelijks bestaan, het christelijk geloof betekent weinig of niets meer. Veel kerken lijken nauwelijks in staat om interesse te wekken voor de christelijke traditie en nieuwe gelovigen lijken moeite te hebben om zich aan te sluiten.

Dit gaat me aan het hart omdat ik geloof dat de kerk de opdracht heeft om het goede nieuws van Gods liefde voor de wereld door te geven en voor te leven. Mgr. van Luyn stelt dat onze samenleving als gevolg van voortschrijdende secularisering het zintuig voor de godservaring dreigt te verliezen, terwijl doorgeschoten individualiteit nauwelijks ruimte voor betrokkenheid en solidariteit laat.¹⁴¹ Deze opmerking heeft me gesterkt in de overtuiging dat kerk en samenleving niet zonder elkaar kunnen.

Vervolgens liep ik stage bij het straatpastoraat. Ondanks het feit dat mensen door het heil van Christus van hun menselijke onvermogen en falen bevrijd mogen worden, leek Gods gemeenschap op straat heel ver weg. Dit raakte mij diep. Om met de woorden van Mgr. A.H. van Luyn te spreken: *‘spiritualiteit en solidariteit, dienst aan God en aan de*

¹⁴¹ Luyn, A. H. van (2001). *Solidair & Sober, Dienstbaar in de Randstad*, Kampen: Gooi en Sticht, p. 48.

*medemens kunnen niet zonder elkaar.*¹⁴² Dit is waar het mij ten diepste om gaat: ik geloof dat zorg en aandacht de kracht van het evangelie is. Dit mag de kerk communiceren.

Mijn vraag naar nieuwe vormen van gemeente-zijn sloot wonderwel aan bij mijn onderzoek naar wonen in een aandachtswijk. Tijdens dit onderzoek heb ik me verdiept in gemeenschapsvorming. Nieuw was het inzicht hoe de God van de gemeenschap samenvalt met Jezus, die mens geworden is, en de Geest die met kracht navolging en gemeenschapsvorming mogelijk maakt. Voor mij is de context waarin de kerk zich bevindt het belangrijkste. Deze vertaal ik als een voortdurend in beweging zijn. Als ik dit verbind met het hermeneutisch criterium dan zie ik hoe gemeenschapsvorming aansluit bij de vijf existentiële basiservaringen. Deze hebben te maken met de eindigheid van het bestaan, verantwoordelijkheid en de ervaring van falen, kwaad en lijden, maar ook de beleving van het goede, geluk en zin, en het ontvangen van inzicht in de werkelijkheid.¹⁴³

Zo speelt de opstanding van Jezus Christus een belangrijke rol in de ervaring van eindigheid en eeuwigheid en bij bevrijding of bekrachtiging. Daarbij is de notie van gemeenschap als exponent van het 'goede leven' met een accent op gastvrijheid, laagdrempeligheid en relaties, een belangrijke tegenstroom tegen eenzaamheid en individualiteit. De positieve ervaring van het goede raakt aan de ervaring van zin en zinvolheid. Naast liefde en inzet voor mensen spelen een belangrijke rol in het uithouden, verminderen, opheffen of voorkomen van kwaad en lijden. Het voorleven en toerusten tot dienstbaarheid van sociaal overbodige mensen leidt tot herstel van menselijke waardigheid. Dit motiveert mij om me te willen verbinden met mensen.

Binnen de hermeneutiek gaat het om het leren verstaan hoe mensen hun werkelijkheid begrijpen en zoeken naar verklaringen van wat hen overkomt. Het is voor mij belangrijk om me in te leven in het verhaal van de ander, en me daarin te verplaatsen. In dit verstaan kan het komen tot een werkelijke ontmoeting. Het kan helder worden hoe het verhaal van mensen en het verhaal van God met elkaar verweven zijn en elkaar beïnvloeden. Het is daarbij van wezenlijk belang dat ik leef en werk vanuit een perspectief dat hoop wekt bij de ander. Ik wil vanuit de hoop waaruit ik leef bij mensen betrokken zijn. Ik wil iemand zijn die de ander met aandacht tegemoet treedt. In deze aandacht staat voor mij de gemeenschap centraal waar de ander die zich gezien en gekend weet en God die aandacht voor mensen heeft en hen bij naam kent.

¹⁴² Luyn, 2001, p. 48

¹⁴³ Vroom, H. (2006). *Plaatsbepaling: Christelijk geloof in een seculiere en plurale cultuur*. Zoetermeer: Meinema, p. 27.

LITERATUURLIJST

Abeling, A. (1997). *De grote Prisma Nederlands*. Utrecht: Het Spectrum.

Baarda, D. B. (met Goede, M. P. M. de & Teunissen, J.) (2009). *Basisboek Kwalitatief Onderzoek*, (2^e geh. herz. dr.). Groningen/Houten: Noordhoff.

Baart, A. (2006). *Een theorie van de presentie*, (3^e vermeerderde druk). Den Haag: LEMMA.

Buys, A. (2009). *Het woonklimaat op IJburg*. Amsterdam, geraadpleegd op 8 februari 2012, via: <http://www.rigo.nl>

Doornebal, R. J. A. (2012). *Crossroads: An Exploration of the Emerging - Missional Conversation with a special focus on 'Missional Leadership' and its challenges for theological education*. Delft: Eburon.

Drost, D. (mei 2011). *New monasticism in de Amersfoortse wijk K?* In: *Tijdschrift De Oud-katholiek*. Jaarnummer 2856, p. 10-11.

Ganzevoort, R. (2006). *De hand van God en andere verhalen: Over veelkleurige vroomheid en botsende beelden*. Zoetermeer: Meinema.

Gort, G. (2011). *God in de stad: Missionair leven in een stedelijke omgeving*. Amsterdam: Ark Media.

Kilpin, J. & Murray, S. (2007). *Creatieve Gemeentestichting in aandachtswijken van de stad: Het verhaal van Urban Expression*. Den Haag: Urban Expression.

Lange, R. de (met Schuman, H. & Montesano Montessori, N. (2011). *Praktijkgericht onderzoek voor reflectieve professionals*, (2^e licht gewijzigde dr.). Antwerpen- Apeldoorn: Garant.

Luyn, A. H. van (2001). *Solidair & Sober, Dienstbaar in de Randstad*. Kampen: Gooi en Sticht.

Noort, G. (met Paas, S. & Roest, H. de & Stoppels, S.) (2008). *Als een kerk opnieuw begint: Handboek voor missionaire gemeenschapsvorming*. Zoetermeer: Boekencentrum.

Nouwen, H. J. M. (1989). *In the name of Jesus: Reflections on Christian Leadership*. London: Dartop, Longman and Todd Ltd.

Nap - van Dalen, C. (2011). *Uitgezonden: 10 vuistregels voor missionair werkers*. Gorinchem: Ekklesia.

O' Donnell, K. (ed.), (1992) *Missionary Care, Counting the Cost for World Evangelization*. California, Pasadena. William Cary Library.

Pollock, D.C. & Van Reken R. E. (1999). *The Third Culture Kid Experience: Growing Up among Worlds*. Maine: Intercultural Press.

Vroom, H. (2006). *Plaatsbepaling: Christelijk geloof in een seculiere en plurale cultuur*. Zoetermeer: Meinema.

Websites

<http://www.baptisten.nl/home/taakvelden/gemeenteopbouwenevangelisatie/gemeentestichting>

<http://www.mkfocus.nl>

<http://www.urbanexpression.nl>

<http://www.vandale.nl/opzoeken?pattern=relatie&lang=nn>

<http://nl.wikipedia.org/wiki/Relatie>

<http://nl.wikipedia.org/wiki/Probleemwijk>

Bijlage A: Waarden van Urban Expression

overgenomen van: <http://www.urbanexpression.nl>

Waarde: creativiteit

1. Wij beseffen het belang van risico's durven nemen en van de druk op het leven in de (binnen)steden, en wij geloven dat het geen schande is te falen.
2. Wij waarderen moed, creativiteit en diversiteit in het ontdekken van relevante wegen om gemeente van Jezus te zijn in verschillende contexten.
3. Wij geloven dat vragen en theologische reflectie belangrijk zijn in het proces van samen leren en onderscheiden van de weg die God met ons wil gaan.
4. Wij hebben als doel om een katalysator te zijn, creativiteit aan te moedigen en ruimte te geven, zowel in de gemeente als in de gemeenschap bij ons zoeken en delen van God in de (binnen)steden.
5. Wij geloven niet in het afhankelijk maken van anderen aan onszelf, maar in het ontwikkelen van lokaal leiderschap, dat de capaciteit heeft om zichzelf in stand te houden en te vermenigvuldigen in gemeenten die groeien naar volwassenheid.
6. Wij zijn erdoor geraakt dat God gevonden kan worden in het hart van de stad en willen graag diverse vormen van gebed en aanbidding 'uitvinden' die hier betekenisvol zijn.
7. Wij realiseren ons dat Gods Geest waait waarheen hij wil en daarom gaan wij er niet van uit dat ons werk altijd moet of zal blijven voortbestaan.

Waarde: nederigheid

1. Wij beseffen onze afhankelijkheid van God en erkennen de voortdurende behoefte en noodzaak van gebed en de toerustende kracht van Gods Geest.
2. We geloven dat ieder mens geliefd is door God, onafhankelijk van leeftijd, geslacht, opleiding, sociale status, etniciteit, lichamelijke of geestelijke gezondheid en dat God werkt door alle gelovigen – en anderen naast hen.
3. Wij respecteren anderen die naast ons werken in de (binnen)stad en zijn dankbaar voor de fundamenteën gelegd door velen in de generaties voor ons.
4. Wij willen leren van anderen, en de dingen die we doen laten vormen door de ervaringen, ontdekkingen, successen en fouten van medewerkers.
5. Wij zijn erop attent de vaak beperkte middelen niet uit andere lokale kerken weg te zuigen, maar hopen een bemoediging en steun voor hen te zijn.
6. Wij zijn ons bewust van het belang van een sober leven, door niet vast te zitten aan onze bezittingen en ons te realiseren dat alles wat we hebben van God komt en tot zijn beschikking staat.
7. Wij weten dat wij niet onvervangbaar zijn en dat wij proberen te doen deel is van een veel groter plaatje. Zo willen we ons in het juiste perspectief blijven zien.

Waarde: relaties

1. Wij geloven dat, in Jezus, God zichzelf geopenbaard heeft in een concrete tijd en plaats. Daarom voelen we ons geroepen betrokken te zijn in onze plaatselijke gemeenschap of ons netwerk van relaties en hier actief in deel te nemen.
2. Wij geloven dat het evangelie werkt door relaties en dat het dienen van God voor een groot deel bestaat uit het opbouwen van relaties waar wij niet alleen het evangelie van God maar ook ons leven delen met anderen.
3. We beseffen dat het christelijk geloof een weg is en wij zijn toegewijd aan mensen om hen verder te helpen in hun reis op deze weg, op welk punt zij zich op dit moment ook bevinden.
4. Wij focussen op gebieden met weinig of geen kerkelijke presentie en 'vergeten' groepen mensen, op zoek naar wegen om Jezus op een passende wijze te communiceren, speciaal naar mensen en groepen in de marge van de samenleving.
5. Wij gaan de uitdaging aan met de trend van sommige christenen om uit de steden weg te trekken en moedigen christenen aan om zich opnieuw te vestigen in de (binnen)steden.
6. Wij geloven in dingen doen met en niet slechts voor gemeenschappen, door ons leven met anderen te delen en te leren van anderen die hun leven met ons delen.
7. Wij zien het vitale belang van teamwerk, netwerken en rekenschap afleggen aan elkaar en erkennen dat individuen en kerken elkaar nodig hebben.

Geloof: wat is onze de bron?

1. Goed nieuws

Wij geloven in het goede nieuws dat door Christus de kracht van het koninkrijk van God de geschiedenis is binnengekomen om heel de wereld te vernieuwen. Wanneer we vertrouwen op Jezus' werk en verdienste aan het kruis voor een herstelde relatie met God (in plaats van te vertrouwen op onze eigen prestaties), komt dit koninkrijk over ons en begint het te werken door ons heen.

2. Gemeenschap

Wij geloven dat het evangelie een nieuwe gemeenschap creëert, die niet alleen individuen koestert maar ook dient als teken van Gods komende rijk. Hier zien we mensen uit verschillende klassen die elkaar liefhebben. Mensen die niet met elkaar zouden kunnen optrekken zonder de genezende kracht van het evangelie.

3. Koninkrijk

Wij geloven dat Jezus geen individuen redt om hen uit de wereld te halen, maar dat Hij het leven en de kracht van God de wereld binnen brengt om deze wereld te vernieuwen en herstellen. Vanuit het evangelie dringen wij niet alleen aan op de bekering van individuen, maar zoeken wij ook de vrede en gerechtigheid voor de stad.

4. Contextueel

Wij geloven dat authentieke christelijke gemeenschappen onder leiding van de Heilige Geest voortkomen uit de interactie tussen het goede nieuws van Jezus en de verschillende contexten waar we deel van uit maken.

Onze beloften

- Wij zijn toegewijd aan het volgen van God aan de marges en op verlaten plekken, in de verwachting dat we hier God zullen ontdekken, aan het werk onder mensen die machteloos zijn en op plaatsen van zwakheid.
- Wij zijn er aan toegewijd om Jezus centraal te stellen in ons verstaan van de Bijbel, in onze visie op zending en in alle aspecten van discipelschap.
- Wij zijn toegewijd aan het zoeken van Gods koninkrijk in de binnensteden en aandachtswijken, zowel door het stichten van gemeenten als door het werken in partnerschap met anderen in zending.
- Wij zijn toegewijd aan een visie van gerechtigheid, vrede en bloei voor de stad en al haar inwoners.
- Wij zijn toegewijd aan een eenvoudige kerk, met een focus op zending, geworteld in de plaatselijke cultuur en toerusting voor ieder in het ontwikkelen en inzetten van de door God gegeven gaven.
- Wij zijn toegewijd aan onvoorwaardelijk dienstbetoon, een holistische bediening, vrijmoedige verkondiging, prioriteit voor de armen en het zijn van een stem voor wie geen stem heeft.
- Wij zijn toegewijd aan het respecteren en het opbouwen van relaties met andere geloofsgemeenschappen en wijzen elke vorm van manipulatie of ontnemen van vrijheid af.

Bijlage B: TOPIC LIJST

‘Hoe geeft het team K gestalte aan de waarden van Urban Expression door het wonen in de aandachtswijk K?’

Topics

1. Verleden hoe betrokken geraakt en voorbereiding bij het project
 Voorstellen: Algemene achtergrondinformatie
1. Wil je jezelf voorstellen? Hoe ben je bij project betrokken geraakt? Hoe heb je erop voorbereid?
2. Heden Reden van betrokkenheid en de rol van waarden
 2. *Hoe ben je hier komen wonen?*
 3. *Wat is de belangrijkste reden om in K te wonen?*
 4. *Welke waarden spelen een rol in het wonen? Welke waarden ontbreken in het wonen?*

3. Wonen: hoe krijgt het wonen in de wijk K vorm?

Wonen in de wijk als wijkbewoner, als team, als christelijke gemeenschap

Vorm en woongenot: huis, werken, onderwijs, voorzieningen, veiligheid

Beleving positief/ negatief.

5. *Hoe ziet het wonen er voor je uit? Wat is positief in het wonen? Wat is niet positief?*

4. Waarden: wat hebben wonen en waarden met elkaar te maken?

Wonen en waarden verbonden: bekendheid met waarden

6. *Welke waarden ken je? Hoe staan waarden in relatie tot wonen?*
7. *Welke waarden koppel je aan wonen? Welke waarden herken je beter dan anderen?*
8. *Wat maakt wonen waardevol? Waar hoop je op?*
9. *Waar put je kracht uit? Waarde geloof? Waarde beloften en toewijding?*

5. Wat houden de waarden inhoudelijk voor het team in?

- a. **Relatie:** betrokkenheid bij de wijk, actief deelnemen, opbouwen van relaties, passend communiceren, leven delen leren van anderen, belang van teamwerk
 - i. *Hoe komen contacten dan tot stand?*
 - ii. *Hoe hebben de contacten zich ontwikkeld?*
 - iii. *Welke waarden spelen een rol in je contacten in de wijk?*
- b. **Nederigheid;** sober leven, noodzaak gebed, deel zijn van iets Gorters, respect anderen
 - i. *Wat doen jullie als team aan activiteiten?*
 - ii. *Hoe werken jullie als team samen?*
- c. **Creativiteit:** risico nemen, reflectie, ontwikkelen van anderen, open naar de toekomst
 - i. *Wat wordt als een bedreiging ervaren?*
 - ii. *Hoe zie je de toekomst?*
 - iii. *Waar hoop je op?*
 - iv. *Hoe werken jullie samen?*

6. Welke Urban Expression waarden worden door de teamleden meer herkend en nageleefd en welke minder?

Gekende waarden & geleefde waarden

Bijlage C: Interviewfragmenten

Interview 1 FRAGMENT	LABEL	TOPIC	opmerking
F01 alles komt van God	01 Alles van God	nederigheid inhoud	
F02 ervoor gebeden en ik had al snel dit moeten we gaan doen.	02 Ik heb gebeden over de weg	nederigheid inhoud	
F03 veel leren voordat we weer andere stappen kunnen nemen.	03 Ik wil leren van anderen	Wonen als team nederigheid inhoud	
F04 we zijn hier voor geroepen, dit moeten we doen.	04 Ik ben geroepen	Wonen in de wijk?	
F05 toen is een heel proces begonnen van eh...visie op papier zetten, uitdenken, plekken, plekken zoeken, huizen kopen in deze straat. We gingen gewoon biddend door de wijk.	05 Voorbereiding was een proces van denken en doen	nederigheid inhoud	
F.06 we zijn uitgezonden naar de stad.	06 Uitgezonden naar de stad	Gekende UE waarde Uitgezonden naar de stad?	
F07 aantrekkelijk om een nieuwe manier van kerk te zijn.	07 Het is aantrekkelijk om een nieuwe manier van kerk te zijn	waarde creativiteit inhoud	
F08 Jezus als Redder en Verlosser en daar kan je een relatie mee hebben.	08 Jezus geeft redding en relatie	'relaties' inhoud geven	
F09 omdat we het idee hadden dat God ons daarvoor riep en we in deze buurt woonden	09 God roept ons voor deze buurt	Roeping om in de wijk te wonen?	
F10 we zijn een geloofsgemeenschap van Jezus, die Jezus volgt.	10 Geloofsgemeenschap zijn die Jezus volgt	Wonen als team	
F11 gewoon mensen welkom heet in je huis. En dat is gewoon kerk, als je met z'n tweeën of drieën bent en er komt iemand op de koffie. Het is zo laagdrempelig,	11 We zijn gastvrij, kerk is met twee of drie op de koffie zijn. Kerk is laagdrempelig	Wonen in de wijk Wonen als christelijke gemeenschap	
F12 een gemeenschap, delen met elkaar, zorgen voor elkaar, we zijn een grote familie.	12 Onze gemeenschap is delen, zorgen, familie	Wonen als team	
F14 die langdurige relatie spreekt me aan, Dit is gewoon langdurig, echt investeren.	14 Langdurig relaties aangaan is investeren	'relaties' inhoud geven waarde kennen en leven	
F15 een dienende leefgemeenschap vind ik een belangrijke waarde. Gewoon door de dag heen te dienen	15 Het is een dienende gemeenschap	Wonen als christelijke gemeenschap gekende UE waarden	
F16 Dat geven van jezelf. Niet dat je iets in een UEpotje hebt en dat kunt declareren maar dat het echt iets is wat gewoon uit mezelf komt, dat delen.	16 Delen is jezelf ook financieel geven	Gekende en geleefde waarde: waarde nederigheid inhoud	
F17 de huizen zijn heel klein.	17 De huizen zijn klein	Geleefde waarde	
F18 We hebben de poort open dan hebben we veel aanloop, kindjes blijven eten.	18 De poort is altijd open, we hebben veel aanloop	Wonen in de wijk	
F19 We zijn de enige met een schommel in de buurt dat maakt het wonen heel erg leuk.	19 De schommel maakt wonen leuk	Wonen in de wijk	

F20 Er komen regelmatig mensen aan	20 <i>Er komen regelmatig mensen aan</i>	Wonen in de wijk	
F21 Dat maakt het ook druk Ik heb geleerd om grenzen aan te geven en te zeggen als het niet uitkomt	21 <i>Woondruk; grenzen aangeven als het druk is en niet uitkomt</i>	risico's van wonen	
F22 Een vrije dag is moeilijk	22 <i>Woondruk en vrije tijd</i>	Negatief aan wonen	
F23 Het multiculturele vind ik leuk, een verrijking. Het geeft heel veel contact.	23 <i>Multiculturele contact is verrijkend en leuk</i>	Positief in wonen	
F24 winkels in de wijk	24 <i>Woonvoorzieningen:</i>	Wonen in de wijk:	
F25 gecommuniceerd dat we zijn komen wonen, christen zijn, een kerkgemeenschap, dingen voor elkaar doen. We wonen hier als christelijke kerk gemeenschap;	25 <i>We wonen hier als christelijke kerk gemeenschap; we doen dingen voor elkaar</i>	Wonen als christelijke gemeenschap	
F26 leven met Jezus is heel aantrekkelijk. Zich aangesproken voelen door de waarden van het christelijk geloof en dat overnemen. Gesprekken over God hebben en waarom ik geloof en wat het is. Ondertussen draaien ze mee met de gemeenschap.	26 <i>Mensen draaien mee in gemeenschap. wij willen dat mensen leven met Jezus overnemen gesprekken over God en geloof</i>	Wonen is waardevol Wonen als christelijke gemeenschap Waarde 'relaties' inhoud geven Wonen en waarde verbonden	Wil je een boekje met de waarden?
F27 Het maakt ook heel kwetsbaar	27 <i>Het maakt me kwetsbaar</i>	Risico's van wonen	
F28 Zachtmoedigheid, en elke dag bewust met God leven	28 <i>Zachtmoedigheid met God leven</i>	gekende UE waarden	
F29 ik ben Zijn voorbeeld dus ik kan niet zomaar schelden	29 <i>Voorbeeld zijn van God in levensstijl/ keuzes</i>	gekende UE waarden	
F30 Wij werken voor ons geld, we benutten ons op onze vrije middagen. 30b We zitten vaak in de speeltuin hier in de wijk om de ouders te ontmoeten. 30c We gaan barbecuen in de zomer of worden uitgenodigd.	30 <i>Wij werken voor ons geld,</i> 30b <i>We ontmoeten ouders in de speeltuin</i> 30c <i>Contacten over en weer</i>	waarde nederigheid inhoud geven betrokkenheid activiteiten waarde 'relaties' inhoud geven	
F30 sommige mensen zijn gewoon vrienden geworden. Ze zijn geen christen. Nu ik ontvang ook gewoon iets door met hen om te gaan.	30d <i>Sommige mensen zijn vrienden geworden. Ontvangen van niet christenen door met hen om te gaan</i>	'waarde relaties' inhoud geven Wonen in de wijk	
F31 Deze mensen zie ik elke dag, om de dag. Ja, dus hier, dit is echthet leven, hier zijn uiteindelijk de echte vriendschappen, denk ik. Ja, op langer termijn.	31 <i>Deze mensen zie ik elke dag het is lange termijn vriendschap</i>	Wonen in de wijk	
F32 langdurigheid, ... betrouwbaarheid, ... onvoorwaardelijke vriendschap. F33 We hebben twee oudere stellen ja, de buurvrouw op de hoek, daar komen we echt regelmatig	32 <i>Waarden langdurigheid betrouwbaarheid Onvoorwaardelijk toegewijd</i> 33 <i>Regelmatig omgaan met burens</i>	gekende UE waarden 'waarde relaties' inhoud geven	
F34 positieve is het sociale. Het lastige is dat mensen weten dat je er altijd bent want je woont hier. Dat is soms lastig omdat je er altijd wilt zijn voor.	34 <i>Het positieve is het sociale</i> 34b <i>Er altijd willen zijn is lastig</i>	risico's van wonen	
F 35 ik moet aan mijn eigen rust, en	35 <i>Er is veel te doen:</i>	Wonen in de wijk	

eigen grenzen denken. We hebben veel ideeën, kunnen zoveel doen. We moeten continu kijken hoeveel energie is ervoor?	<i>grenzen aangeven</i>	risico's van wonen waarde creativiteit inhoud	
F136 We gaan voor continuïteit, dat is een belangrijke waarde, continuïteit, betrouwbaarheid.	<i>36 Continuïteit en betrouwbaarheid als waarde</i>	gekende UE waarden	
F137 We moeten rust nemen om te vergaderen en te denken,	<i>37 Team neemt rust voor reflectie en vergaderen</i>	Wonen als team creatieve vindingrijkheid bij de risico's	
F40 willen vraaggericht werken	<i>40 Vraaggericht werken</i>	'relaties' inhoud geven	
F41 Den A zijn het leiderduo van ons team, van ons zessen.	<i>41 We hebben duo-leiderschap</i>	Wonen als team	
F142 We zien elkaar elke maandagavond, elke zondagmiddag met de lunch en wisselend op woensdagavonden	<i>42 Als team zien we elkaar regelmatig</i>	Wonen als team	
F43 We hebben een aantal vaste patronen als Capoeira, kinderkerk, meidenclub	<i>43 We hebben vaste activiteiten in de wijk</i>	Geleefde waarde: betrokkenheid	
F144 er is over nagedacht dat we als team een goede basis willen, om een goede gemeenschap vormen. Dus we hebben veel tijd, en coachen aan besteed	<i>44 Team is de basis van gemeenschap daar besteden we veel tijd en coachen aan</i>	Wonen als team	
F45 Taken zijn uitgesplitst in waar mensen goed in zijn, niet iedereen doet overal aan mee	<i>45 We hebben elk eigen taken waar we goed in zijn</i>	Wonen als team	
F46 dat doen we na schooltijd, van half 4 tot 5. Bij ons in huis.	<i>46 Open huis na schooltijd</i>	Wonen in de wijk	
F47 Die meiden kennen we van school, ze komen gewoon aan	<i>47 Mensen komen gewoon aan, Contacten ontstaan</i>	Wonen in de wijk	
F48 we zagen bij hen echt een behoefte, dat ze op straat hangen, zich vervelen.	<i>48 We zagen hun behoefte Behoefte gericht op passende wijze</i>	Waarde 'relaties' inhoud geven	
F49 laagdrempelige dingen zoals knutselen, dingen maken om ze beter te leren kennen, het om de relatie. Doel is de meiden iets te leren en een aanspreekpunt zijn.	<i>49 Het is laagdrempelig om elkaar te kennen en aanspreekpunt te zijn</i>	waarde 'creativiteit' inhoud geven waarde relaties inhoud geven	
F50 doen de vakantiebijbelclub van de PKN, activiteiten in het bejaardentehuis	<i>50 Samenwerken met de PKN in het bejaardenhuis</i>	waarde 'nederigheid' inhoud geven	
F51 we doen veel, we zijn betrokken bij wijkfeesten of dingen met school	<i>51 Betrokken bij de wijkactiviteiten, feesten en op school</i>	Geleefde waarde: betrokken zijn	
F52 het helpt om in het team te delen en daarvoor bidden	<i>52 Als team te bidden en te delen</i>	Wonen als team nederigheid inhoud geven	
F53 Jezus laten zien is waardevol, hij is ervoor de zwakkeren	<i>53 Jezus te laten zien voor de zwakkeren is waardevol</i>	Wonen en waarde verbonden: betekenis 'relaties' inhoud geven	
F54 veel mensen met uitkering niet positief	<i>54 Mensen met uitkering is niet positief</i>	risico's van wonen	
F55 er zijn erge dingen bij mensen gebeurd, dat is lastig om in te leven	<i>55 Lastig om met erge dingen te leven</i>	risico's van wonen	
F56 wij gaan een midweek weg. Op	<i>56 Door vakantie laden we</i>	Inhoud creativiteit	

die manier laden we dan op.	<i>op</i>	vindingrijkheid risico's	
F158 veel dingen zijn niet duidelijk of uitgekristalliseerd, dus continu dat flexibel...zijn. Ja, maar ik vind het wel heel spannend, die vragen naar wat Gods idee dan is....	<i>58 Spannend is continu flexibel zijnen omgaan met onduidelijkheid bij onduidelijkheid vraag ik God</i>	risico's van wonen waarde 'nederigheid' inhoud geven waarde 'creativiteit' inhoud geven	
F59 als het gaat om dingen die niet klaar zijn, die niet af komen heeft Jezus een boodschap hier in de chaos, het is een zootje	<i>59 Jezus is de boodschap, in de onaffe chaos hier</i>	Waardevol in wonen Wonen in de wijk	
F60 bidden we ervoor, dan leggen we het in het team, en Ik hoef niet rijk te zijn, prima daarvoor geven. Het gaat erom dat mensen hier kunnen slapen,	<i>60 Bidden voor geldzaken, overleg met het team 160b niet rijk zijn, het gaat om mensen</i>	waarde 'nederigheid' inhoud geven Wonen als team	
F61 Gods vrijheid, dat ik gierig ben op mijn eigen tijd...en dat....in het Koninkrijk van God gaat het juist om delen...om geven... grenzen zijn nodig	<i>61 Het gaat om delen en geven in het koninkrijk, maar ik heb tijd en grenzen nodig</i>	risico's van wonen Wonen in de wijk	
F62 hechte vriendschappen, waar we inspreken op elkaars levens van de mensen in de wijk,	<i>62 De toekomst is vriendschap en wederzijdsheid</i>	Waarde 'relaties' inhoud geven	
F63 we gaan dopelingen krijgen, een vaste groep van de kinderkerk	<i>63 De toekomst is dopelingen, vaste groep</i>	Wonen als christelijke gemeenschap / relaties	
F64.de financiën zijn beperkt, dus bidden we Het is geen bedreiging maar het voelt wel zo	<i>64 We bidden voor de bedreiging van beperkte financiën</i>	bedreiging in wonen waarde 'nederigheid' inhoud	
F65 in een gemeenschap zijn met kinderen, die ze al heel lang kennen, dat is een voordeel	<i>65 De gemeenschap is het voordeel van wonen</i>	Wonen als team Positief van wonen	
F66 positief is wat we delen	<i>66 Delen is positief</i>	<i>positief is</i>	
F67 leuker als ouders dezelfde regels hadden, het is intensief, je moet ze constant aanspreken, ze maken dingen stuk en jatten	<i>67 Verschillende regels bij ouders is niet positief</i>	<i>niet positief is</i>	
F68 dat we een gemeenschap zijn die sober leeft. Dat geeft verbinding want veel mensen doen dat. Dat het delen net zo goed van hen komt dat je niet rijk hoeft te zijn om iets te delen	<i>68a Een gemeenschap zijn die sober leeft 68b Soberheid geeft verbinding 68c De wijk deelt ook</i>	Wonen als christelijke gemeenschap Wonen in de wijk	
F69 we zijn gelijk' we zijn ook gelijk. De wijk moet ons ook wel zo zien, we zijn niet beter,	<i>69 Dat de wijk gelijkwaardigheid in relatie ziet</i>	Wonen in de wijk	

Bijlage D: Samenvatting van de labels per topic

1a. Wonen als wijkbewoners vormgeven	Interview nr.	
Open huis	1, 1, 1, 1, 1, 2, 2, 3, 4, 4, 5, 6	
grenzen bewaken	1, 1, 3, 4, 5, 6, 6	
Christelijke levensstijl tonen	2, 2, 3, 4, 5, 5, 6	
Alles is verbonden	1, 3, 3, 4, 4, 4, 6	
bewust contact met buren	1, 3, 5, 6	
Wederkerigheid in delen en ontvangen	1, 1, 1, 2, 3, 6, 6	
Geraakt worden door gebrokenheid	1, 2, 2, 3, 4, 4, 5, 6	
Meedoen in de speeltuin, op school	3, 3	
Normaal, natuurlijk wijkbewoner zijn	3, 5, 5	
lokaal denken	1, 3, 3, 3, 3, 4, 4, 5, 6	
Bijdrage leveren aan leefbaarheid en sociale cohesie	4, 5,	
Veel leven, veel beleven, veel zien, leuk en thuis voelen.	1, 3, 3, 3, 4, 5, 6, 6	
Huis van vrede, plek van ontmoeting, van gemeenschap	2, 4, 4, 5, 6	
De zegen is wat de buurt voor ons gezin betekend	6	
Wonen in de wijk is goed luisteren	5	

1b. Wonen als team vormgeven	Interview nr.	
Basis van de geloofsgemeenschap: familie, kinderen, kerk, Jezus volgen in houding, omgang met elkaar	1, 1, 1, 1, 2, 3, 4, 6	
Rust voor reflectie, intervisie, vragen	1, 4, 6	
Samen vergaderen, bidden, overleggen	1, 1, 1, 2, 5, 6	
Duo teamleiderschap	1	
Elkaar regelmatig, zien: samen koffiedrinken en bijpraten	1, 3	
samenwerken als team met individuele taken	1, 4, 5, 6, 6	
leren van teamleden, is leren loslaten, een ander vrij laten	1, 2	
Op elkaar aangewezen zijn, betrokken bij elkaar, elkaar bemoedigen, frustratie delen, Als team delen we alles open	1, 1, 3, 3, 3, 4, 4, 6, 6	
6 verschillende mensen en achtergronden is pittig	2, 2, 4, 6	
Team maakt wonen waardevol	4	

1c. Wonen als christelijke gemeenschap vormgeven	Interview nr.	
Laagdrempelig kerk -zijn, gastvrij, het leven samen delen,	1, 3, 4, 4, 4, 5	
Een dienende gemeenschap	115	
principe van gemeenschap is dingen delen	3, 4, 4, 5, 6, 6	
essentie is zorgen, samen leven, delen, eten, feestvieren	3, 3, 4, 4, 5, 5, 6, 6	
Gemeenschapsleven dat laat zien wat je meemaakt met God	2, 5	
Mensen draaien mee in onze gemeenschap	1, 5	
We zijn een gemeenschap die sober leeft	1	
Wonen: nieuwe manier van kerk zijn: leven, delen, geloven	2, 6	
we wonen als geloofsgemeenschap die Jezus volgt,	1, 1,	
missionair zijn, transparant in, voor wie over God wil horen,	1, 3, 5, 5, 6	
kijken en aansluiten bij cultuur en belevingswereld,	3, 3, 5	
Reeds en nog niet: er komt een christelijke gemeenschap	1, 2, 3, 4, 4, 4, 5, 5, 6	

Bijlage D: Samenvatting van de labels per topic vervolg

2a. Waarde 'relaties' inhoud geven	Interview nr.	
Wonen is traag proces van contacten leggen, relatie aangaan en opbouwen, investeren en langdurig relaties aangaan	2	
Bewust contact zoeken met mensen, die geïnteresseerd zijn	1, 2, 2, 3, 3, 3, 5, 5, 6, 6	
Kiezen voor langdurig contact op deze plek, met mensen die hun leven niet op orde is	1, 1, 3, 4, 5	
vriendschap en wederkerigheid	1, 2, 3	
vraaggericht, behoeftegericht werken	1, 1	
Een aanspreekpunt zijn, er voor ze zijn, terechtkunnen	1, 3, 3, 4, 5, 6, 6	
Evangelie werkt door relaties. Geloof is relatie met Jezus, het Koninkrijk is al aanwezig	1, 1, 2, 3, 4, 6	
Jezus laten zien is aantrekkelijk, goed nieuws mag je doorgeven, een voorbeeld zijn	1, 1, 4, 5, 6	
Kern is up en downs van het complete leven met elkaar delen	6	
Gelijkwaardigheid in relatie is belangrijk mensen zien het wel	1	
Tot gesprek komen over God en geloof, gestructureerd	1, 6	
Contact met de gevestigde kerk, dat de kerk dingen oppakt	6, 6, 6, 2, 2	

2b. Waarde 'creativiteit' inhoud geven	Interview nr.	
in vormgeven van gemeenschappen, in nieuwe manier van kerk zijn, die past bij de wijk, zelfstandige, onafhankelijke christelijke gemeenschap, kerk volgens Koninkrijkprincipes die stand houden	1, 2, 3, 4, 5, 5, 6, 6	
Gods rol in herstel en vernieuwing binnen relaties in de wijk, verandering van binnenuit, invloed uitoefenen, door de genezende kracht van het evangelie verandert leven positief,	3, 4, 4, 5, 6, 6	
buiten kaders werken, geen gebaande wegen, denken vanuit mensen met andere ideeën die God niet kennen	2, 2, 6, 6, 6	
ruimte om te pionieren	6	
we moeten durven om iets te laten ontstaan vanuit de wijk,	6	
belangrijk om zinvol, creatief of energie aan elkaar te verbinden	5	
belangrijk om zinvol, creatief of energie aan elkaar te verbinden, creatief het Evangelie vertalen en laten aansluiten bij niet christenen in de gezamenlijke zoektocht met God,	4, 5, 6	
we hebben ideeën, maken leuke dingen	1, 1	
Zoeken zodat mensen zich thuis voelen	5	
Gods aanwezigheid zien in zijn Schepping: de mens die ik ontmoet, veel is al aanwezig	6, 6, 3	

Bijlage D: Samenvatting van de labels per topic vervolg

2c. Waarde 'nederigheid' inhoud geven	Interview nr.	
Alles komt van God, kracht van God, we bidden als team, voor veiligheid, geldzaken, leiding	1, 1, 1, 1, 1, 1, 1, 2, 2, 2, 3, 3	
leren van andere in team, van andere UE teams	1, 5, 6	
Kiezen voor achterstandwijk, klein huis, sober leven, armoede, eenvoud, navolging	1, 1, 2, 3, 4, 4, 4, 6	
financieel geven t.o.v wijkbewoners, delen met mensen in nood, hen onderbrengen, niet gericht op bezit carrière	1, 1, 1, 4, 5, 6	
Werken voor ons geld, vrije middagen benutten. Meer werken is minder tijd voor de wijk, bewust minder werken om tijd te hebben	1, 4, 5	
We werken samen met de PKN		
Besef van afhankelijkheid wat betreft de toekomst	3	
Geen oordeel te hebben over anderen. Lastig om te zeggen wat voor een ander goed nieuws is	3, 5	
Kerk zijn en het leven samen even en delen in afhankelijk van God. afhankelijk van God bij verlies van focus	4, 6	
Relativeren je geldingsdrang en je megalomanie	4	
<i>Wat niet tot uiting komt als waarde</i>		
Gaat om geven en delen maar ik heb grenzen nodig	1	
Nederigheid: Hoe je zeg het evangelie verbindt aan hele praktische vragen waar je hier veel tegenaan loopt	5	
Inherent aan wonen is je grenzen bewaken: veiligheid is belangrijkste	6, 6	Waarde creativiteit: risico nemen niet erkent

2d. Risico's van wonen in de wijk	Interview nr.	
veel mensen met uitkering, leven met erge dingen, veel is niet duidelijk of uitgekristalliseerd, te weinig ruimte, te klein huis, je krijgt alles mee, heftige ruzies, kansloos, zonder kansen zijn	1, 1, 1, 3, 3, 5	
beperkte financiën is geen bedreiging maar voelt wel zo	1	
verschillende regels bij ouders is niet positief	1	
Vrije dag is moeilijk, wonen maakt kwetsbaar, Er altijd willen zijn is lastig, grenzen aangeven moeilijk, tijd en grenzen nodig, dingen afbakenen is moeilijk. Grenzen afbakenen is een zoektocht: rust en ruimte voor je eigen gezin te creëren is moeilijk. Grens tussen werk en privé is weg.	1, 1, 1, 1, 1, 3, 4, 5, 6	
Risico's voor kinderen: negatieve beïnvloeding, geen controle grenzeloosheid bij andere kinderen, het leven van je kinderen is inperkt. Kind in de wijk op school, geen christelijke input voor de kinderen, gebrek aan fatsoenlijke christelijke kinderen	2, 2, 3, 3, 4, 5	
Frustratie van altijd bezig zijn zonder succes, druk, er is veel te doen, hoeveel energie is er. Teveel plannen, maakt het zwaar	1, 1, 1, 4,5	
dat het huis klein is, je zit boven op elkaar klein	422	
Lastig om voor een ander te zeggen wat goed nieuws is	526	

Bijlage D: Samenvatting van de labels per topic vervolg

2e. Omgaan de risico's van wonen in de wijk		
Falen is een optie	4	
's Avonds de poort op slot, gezinstijd afbakenen, gezin gaat voor. Afbakenen van grenzen en nemen van gezinstijd	1, 3, 4, 6	
Op vakantie laden we op	1	
'frustratie delen met team	4	
Tijd inplannen dat ik me afzonder, zelf mijn geloof voeden	4, 2	
Met gezin naar christelijke plekken gaan, christelijke input	3, 4	
De juiste verhalen lezen	4	
Ik geloof dat het licht sterker is dan de duisternis.	4	
Bewust minder werken om tijd te hebben	5	
Veiligheid voor kinderen, gezin, bidden voor veiligheid	6, 3	
Omgaan met hangjongeren vermindert ergernis	5	
Verwachtingen van de wijk bijstellen	5	
Kinderen elders op school	3, 5	
Uitkijken naar een groter huis	3	

3A. topic geleefde UE waarde en wonen	Interview nr.	
Betrokken bij feesten, op school, tuinfeest, school voor creatieve mensen, speeltuinactiviteiten, open huiskamerproject, wijkkrant	1, 1, 4 5, 5	
Betrokkenheid bij bejaardenhuis, speeltuin en mensen valt op	2, 2, 2	
normaal als wijkbewoner betrokken zijn bij de wijk, bij burens	5, 5	
onderlinge betrokkenheid in de wijk doet goed	5	
Ben betrokken bij, koffie drinken in het verpleeghuis	6	
Betrokken vanwege de visie voor kwetsbare mensen	4	
Open staan voor kinderen uit overtuiging	3	
Tuin verfraaien is een waarde	3	
Aansluiten bij de cultuur en belevingswereld van wijkgenoten Natuurlijk aansluiten bij het verlengde van wat er is en speelt mensen zijn blij als nieuwe enthousiaste mensen aansluiten	3, 4,5	
bewust activiteiten initiëren gericht op goede dingen in de buurt, meeleven en aanbieden te bidden voor noden	5 5	
betrokkenheid in de wijk al bij elkaar, doet mij goed	5	
je geloof proberen te leven	6	
principes van het Koninkrijk bepalen	6, 6	

3b. Gekende UE waarden	Interview nr.	Opm.
Gastvrijheid	2, 3, 4	
Dienen, jezelf geven, zachtmoedigheid en elke dag met God leven, Langdurige onvoorwaardelijke vriendschap, Continuïteit en betrouwbaarheid. Bidden, creativiteit, gastvrijheid	1, 1, 1, 1, 3	.
Vrijmoedig zijn, voor de binnenstad zijn, zijn zoals Jezus, leven met gebrokenheid. Contextualisatie op plek met gebrokenheid	2, 2, 4, 4	
missionair zijn	3	
Zoeken wat past bij de wijk, naar nieuwe vormgeven aan gemeenschappen, bidden, creativiteit, gastvrijheid, leven met Jezus is rust, energie en creativiteit. Buiten eigen kaders kijken	2, 3, 3, 4, 5, 5, 6	

Bijlage D: Samenvatting van de labels per topic vervolg		
Letten op kinderen, manieren bijbrengen, aandacht geven.	3	
Iets moois scheppen, genieten van mooie dingen die God heeft gemaakt, Gods schepping in een ander herkennen	3, 3, 5, 6, 6, 6	
Gekende waarden van eenvoud en navolging	4	
mensen ontmoeten is een waarde, actief zijn is een waarde	4	
Gekende waarde: het koninkrijk laten zien	6	
meeleven en bidden voor noden in de buurt	5	
dat Jezus op een bepaald moment in een bepaalde tijd naar deze wereld kwam, met mensen optrekt op een moment vanaf het punt waar zij zijn, is de manier waarop je Jezus zichtbaar kunt maken in hun leven	5	
Waarden beïnvloeden de gemeenschap, hoe je met mensen optrekt: je begint waar ze zijn	5	
de gevestigde kerken verder helpen	6	
waarden spreken aan, passen precies bij wat ik vind, denk en leef, de waarden verwoorden hoe ik ben	6, 6	
het koninkrijk & leven van Jezus laten zien, bepalen hoe ik werk	5, 5, 6	
Waarde om het leven op de rit te krijgen.	6	
Ik herken me in de waarde armoede, eenvoud.	6	
We zijn transparant in wat we hier doen in de wijk	5, 6	

4. Wonen en waarde verbonden:	Interview nr.	
Jezus laten zien, christelijke waarden, mensen tot geloof komen, invloed van Gods Koninkrijk gemerkt en ontdekt, praktische uitwerking van dat Koninkrijk, mooie dingen meegeven, vrijheid in mensen, zien wat Koninkrijk inhoudt en nieuwsgierig worden	1, 1, 2, 3, 5, 5, 5, 6, 6, 6, 6	1. Zal ik ze opzoeken en toesturen? 2 Ik ken ze, maar ze zijn niet relevant
kleinschaligheid: kleine gemeenschap vormen relaties, om openheid om verhaal te delen en merken dat iemand graag contact heeft, vanwege het team, de mensen en de gemeenschap die ontstaat, zonder activiteiten het draait om relaties	3, 3, 4, 4, 4, 5	3 Herkenbaarheid waarden is lastig
Minder werken om meer tijd te hebben	5	
Geven dat je in de wijk woont, om te blijven en lokaal te denken, verwoorden hoe ik ben, door de waarden woon ik hier. Toen ik hier kwam, hebben we het over de waarden gehad. Houden van de stad, kiezen voor de wijk, het afvoerputje	4, 4, 4, 5, 6, 6, 6	5 Ik pak het boek er af en toe bij 5 Ik bid de waarden
Doe dit vanuit de waarden, ik sta erachter, invloed op de gemeenschap, hoe je met mensen optrekt, een levensstijl, dat zich vertaalt in hoe ik met mensen omga en wat ik doe. Waardevol dat door mijn leven het uitwaait naar andere levens die dan veranderen.	4, 5, 6, 6	5 Ik vind me in de waarden, belang van specifieke waarden kan veranderen
dat mensen tot geloof komen, het Koninkrijk van God ontdekt levens veranderen, dat vrijheid ontstaat in	6, 6, 6, 6	3 Ik ken ze niet uit mijn hoofd, moet ik ze opzoeken?
Ik ken de UE waarden, maar ze spelen geen rol	2	